Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

श्री जैन धर्म प्रकाश.

पिता योगाभ्यासो विषयविरतिः सा च जननी ।
विवेकः सोदर्यः प्रतिदिनमनीहा च भगिनी ॥
प्रिया क्षांतिः पुत्रो विनय उपकारः प्रियसुहृत् ।
सहायो वैराग्यं गृहमुपशमो यस्य स सुखी ॥ १ ॥

પુસ્તક ૩૩ મું.] શ્રાવણ. સંવત ૧૯૭૩. વીર સંવત ૨૪૪૩. [અંક ૫ મો.

जरा–यौवन–संवाद.

(દરબારી કાનડો.)

જરા:—

યૌવન શાને રસ ઝુલે ? (૨)
મન મલકાવતી દિલ છલકાવી, અધર આંખ કરી ચાલે;
ઘડી ભરનું તન-રાજ્ય મળ્યું ત્યાં, ફક્કડ થઈને ફાલે. યૌવન૦
વક્રગતિ ઇંદ્રિય-અશ્વોને, ગગને ગમન કરાવે;
પડીશ ખડબડતા ખાડામાં, અક્કલ ક્યાંથી આવે ?

યૌવન:—

જોર બતાવે જોરૂ થઈને, લેશ નથી તુજ પરવા;
અધવચ તું આડે આવીને, મંડી બકબક કરવા—
જા વનમાં મૃગજળ ભરવા.
જપવા જરી ન દે તું મુજને, ભયનો ભાર બતાવી;
પોપાંબાઈનું રાજ્ય નથી અહીં, પુરાણ પઢવા આવી—
જા વનમાં મૃગજળ ભરવા.

જરા:—

અબળા પણ મોટા મર્દોને, કાયર હું કરનારી;
આંખ ફરે જ્યાં આ અબળાની, દુનિયા સારી હારી. યૌવન૦
ગુમાન તું શિદ ધરે ગુમાની, ખીલ્યું તે કરમાશે;
પુષ્પ તને એ શિક્ષણ દેશે, જા તું ગુલાબ પાસે. યૌવન૦

રત્નસિંહ–દુમરાકર.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

પ્રશમરતિ પ્રકરણ.

અર્થ વિવેચન યુક્ત.

(લેખક—સન્મિત્ર કર્પૂરવિજયજી)

અનુસંધાન પૃષ્ટ ૧૦૫ થી.

सम्यग्दृष्टिर्ज्ञानी विरतितपोध्यानभावनायोगैः ।
शीलाङ्गसहस्राष्टादशकमयत्नेन साधयति ॥ २४३ ॥

અર્થ—સમ્યગ્દ્રષ્ટિ અને જ્ઞાની સાધુ સંયમ, તપ, ધ્યાન અને ભાવના યોગવડે કરીને અઢાર હજાર શીલાંગને સુખે સાધી શકે છે. ૨૪૩

વિવેચન—યથાર્થ તત્ત્વશ્રદ્ધાનરૂપ સમ્યગ્દર્શન અને યથાર્થ તત્ત્વ અવબોધરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાન જેને સંપ્રાપ્ત થયેલ છે તે મહાશય, પાંચ મહાવ્રત અને રાત્રીભોજનથી સર્વથા વિરમણરૂપ મૂળ ગુણ અને નિર્દોષ આહાર ગવેષણાદિક ઉત્તર ગુણ લક્ષણવાળી વિરતિવડે, અનશન ઉણોદરી પ્રમુખ બાહ્ય તપ અને પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનયપ્રમુખ અભ્યન્તર તપવડે, ધર્મ અને શુકલ–પ્રશસ્ત ધ્યાનવડે, અનિત્ય અશરણાદિ દ્વાદશ અને મૈત્રી પ્રમુખ ચાર અથવા પાંચ મહાવ્રત સંબંધી પચવીશ ભાવનાવડે તેમજ મન વચન અને કાયા સંબંધી પ્રશસ્ત વ્યાપારરૂપ યોગવડે, અઢાર હજાર શીલાંગને અનાયાસે લીલા માત્રમાં જ સાધે છે–સ્વીકારે છે. ૨૪૩

તે અઢાર હજાર શીલાંગ કયા ? અને તે કયા ઉપાયવડે નીપજે તે સંબંધી ખુલાસો પ્રકરણકાર પોતે જ કરે છે—

धर्माद्भूम्यादीन्द्रियसंज्ञाभ्यः करणतश्च योगाच्च ।
शीलाङ्गसहस्राणामष्टादशकस्य निष्पत्तिः ॥ २४४ ॥

અર્થ—દશવિધ ધર્મ, પૃથ્વ્યાદિ દશ પ્રકારની હિંસાથી વિરમણ, પાંચ ઇંદ્રિય, આહારાદિ ચાર સંજ્ઞા તથા તન મન વચનથી કરવા કરાવવા અને અનુમોદવાવડે કરીને અઢાર હજાર શીલાંગની નિષ્પત્તિ થાય છે. ૨૪૪

વિવેચન—ક્ષમાદિક દશ પ્રકારનો યતિધર્મ પહેલી પંક્તિમાં મૂકવો; તેની નીચે બીજી પંક્તિમાં પૃથ્વી પાણી પ્રમુખ પાંચ સ્થાવર, બેઇન્દ્રિય, ત્રિઇન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય, પંચઇન્દ્રિય અને અજીવકાય એ દશકો સ્થાપવો; તેની પણ નીચે ત્રીજી પંક્તિમાં શ્રોત્ર, ચક્ષુ પ્રમુખ પાંચ ઇન્દ્રિયો સ્થાપવી; તેની નીચે ચોથી પંક્તિમાં આહાર ભય પ્રમુખ ચાર સંજ્ઞા સ્થાપવી; તેની નીચે પાંચમી પંક્તિમાં ' ન કરે, ન કરાવે, અને ન અનુમોદે ' એ ત્રણ સ્થાપવા; અને તેની નીચે છઠ્ઠી પંક્તિમાં ' મન વડે, વચન વડે અને કાયા વડે એ ત્રણ સ્થાપવા. તેમાં ઉક્ત ભેદ (૧૮૦૦૦) ઉપ-

For Private And Personal Use Only

આનો ઉચ્ચાર નીચે મુજબ કરવો—ક્ષમાયુક્ત, પૃથ્વીકાય સમારંભ પ્રત્યે, પોતે શ્રોત્ર ઇન્દ્રિય સંવરેલ અને આહાર સંજ્ઞા રહિત હોવાથી, ન કરે, મનથી; એ રીતે મૃદુતાદિ બ્રહ્મચર્ય પર્યન્ત પદ જોડવાથી દશ ભેદ જેમ પૃથ્વીકાય સંબંધે થયા, તેમ અપ્કાય પ્રમુખ બાકીનાં દરેક પદ સાથે દશ દશ ભેદ ગણતાં સો ભેદ ફક્ત શ્રોત્ર ઇન્દ્રિય સંબંધે થયા. તેમ બાકીની દરેક ઇન્દ્રિય સંબંધે સો સો ભેદ કરતાં ૫૦૦ ભેદ કેવળ આહાર સંજ્ઞાના સંબંધે થયા. તેવી જ રીતે બાકીની ત્રણે સંજ્ઞા યોગે ૫૦૦, ૫૦૦ ભેદ ગણતાં ૨૦૦૦ ભેદ ફક્ત 'સમારંભ ન કરે' એ એક પદ યોગે જ થયા. એજ રીતે 'ન કરાવે, ન અનુમોદે' એ બાકીના દરેક પદ યોગે બે બે હજાર ભેદ કરતાં એકંદર ૬૦૦૦ ભેદ કેવળ 'મન વડે' એ પદ યોગે જ થયા. તેવી રીતે 'વચન વડે અને કાયા વડે' પણ છ છ હજાર ભેદ ગણતાં એકંદર શીલના ૧૮૦૦૦ ભેદ થયા. શીલાંગનું સ્વરૂપ સમજી સુજ્ઞ જનોએ તેમાં અવશ્ય આદર કરવો. ૨૪૪

સંપૂર્ણ શીલાંગ સેવનનું ફળ શાસ્ત્રકાર પોતે જ બતાવે છે—

शीलार्णवस्य पारं गत्वा संविग्नसुगममार्गस्य ।
धर्मध्यानमुपगतो वैराग्यं प्राप्नुयाद्योग्यम् ॥ २४५ ॥

અર્થ—સાધુ પુરૂષોને સુગમ એવા શીલ-સમુદ્રનો પાર પામીને ધર્મધ્યાનને પ્રાપ્ત થયેલા એવા મુનિ ખરા વૈરાગ્યને પામે છે. ૨૪૫

વિવેચન—મૂળ ઉત્તર ગુણરૂપ જે શીલ તેને અવગાહવું-પાર પામવું બહુ જ મુશ્કેલ હોવાથી અથવા તો તે અનેક ગુણરત્નોના સ્થાનરૂપ હોવાથી તે સમુદ્ર સમાન કહેવાય. તેનો પાર પામીને એટલે સંપૂર્ણ શીલ પાળી ધર્મધ્યાનને પ્રાપ્ત થયેલા મહાશયો તત્કાળ અવસ્થાને ઉચિત એવા પ્રકૃષ્ટ વૈરાગ્યને પામે છે. ઉક્ત શીલ-સમુદ્રનો કોણ કેવી રીતે પાર પામે છે? તે આશ્રી પ્રકરણકાર કહે છે કે ભવભીરૂ જનો (જેમને જન્મ મરણનાં દુઃખનો ભારે ત્રાસ લાગ્યો છે એવા શ્રી પુરૂષો) સુખે અનાયાસે લીલા માત્રમાં જ સકળ શીલનો પાર પામી શકે છે, અને તેઓજ ધર્મ-ધ્યાનને પામી બહુ ઉમદા વૈરાગ્યને પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ૨૪૫

તે ધર્મધ્યાનના ચાર ભેદ શાસ્ત્રકાર વખાણતા સતા કહે છે—

आज्ञाविचयमपायविचयं च सद्ध्यानयोगमुपसृत्य ।
तस्माद्विपाकविचयमुपयाति संस्थानविचयं च ॥ २४६ ॥

અર્થ—આજ્ઞાવિચય અને અપાયવિચય એવા ધર્મધ્યાનને પામીને તે વિપાક-વિચય અને સંસ્થાનવિચય ધર્મધ્યાનને પ્રાપ્ત થાય છે. ૨૪૬

વિવેચન—૧ આજ્ઞા વિચય, ૨ અપાય વિચય, ૩ વિપાક વિચય અને ૪

સંસ્થાન વિચય એ ચાર પ્રકારના ધર્મધ્યાન પૈકી પ્રથમના બે ધ્યાનભેદને સંપ્રાપ્ત કરી, તે શીલ સમુદ્રનો પારગામી મહાશય, ત્રીજા ભેદને અને પછી ચોથા ભેદને પામે છે. અત્ર ભેદ પ્રાપ્તિનો અનુક્રમ બતાવ્યો છે. ૨૪૬

તેમાં આજ્ઞાવિચય અને અપાયવિચય એ બે ભેદોનું સ્વરૂપ નિરૂપણ કરવા શાસ્ત્રકાર કહે છે:—

आप्तवचनं प्रवचनं चाज्ञाविचयस्तदर्थनिर्णयनम् ।
आश्रवविकथागौरवपरीषहाद्यैरपायस्तु ॥ २४७ ॥

અર્થ–સર્વથા રાગદ્વેષરહિત એવા સર્વજ્ઞનાં વચન એ પ્રવચન; તેના અર્થનો નિર્ણય એ આજ્ઞાવિચય; અને આશ્રવ, વિકથા, ગૌરવ અને પરિસહાદિકને વિષે અપાય દેખવે કરીને **અપાયવિચય** જાણવું. ૨૪૭

વિવેચન—જેના સમસ્ત રાગ દ્વેષ મોહાદિ દોષો ક્ષીણ–નષ્ટ થઇ ગયા છે તે આપ્ત કહેવાય. તેનાં વચન તે **પ્રવચન**–અસત્યાદિ કે શંકાદિ દોષરહિત જે દ્વાદશાંગી રૂપ આગમ–વીતરાગ વચન તેના અર્થ–પરમાર્થનો નિર્ણય કરવો એટલે કે સર્વજ્ઞ દેવે ફરમાવેલી આજ્ઞાની ગવેષણા કરવી–અર્થાત્ સર્વજ્ઞનાં વચન સર્વ આશ્રવદ્વારનો નિરોધ કરવા સમર્થ હોવાથી તે એકાન્ત હિતકારી અને નિર્દોષ છે એવો ઊંડા ઉતરી નિર્ણય કરવો તે **આજ્ઞાવિચય;** અને મનવચન કાયાના શુભાશુભ વ્યાપાર રૂપ આશ્રવો; સ્ત્રી, ભક્ત (ભોજન), ચૌર અને દેશ સંબંધી વગર જરૂરી વાતો તે વિકથા; રસ, ઋદ્ધિ અને શાતા સંબંધી ત્રણ પ્રકારનાં ગૌરવ; તેમજ ક્ષુધા, તૃષાદિક પરિસહો; આદિ શબ્દથી સમિતિ અને ગુપ્તિ રહિતપણું–એ સર્વ પ્રસંગોમાં વર્તતા જીવને આ લોક તથા પરલોકમાં (નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવ ગતિમાં) પ્રાયઃ ઘણાં દુઃખ આવી પડે છે. એમ ધર્માર્થી ચિન્તવે તે **અપાયવિચય** નામે ધર્મધ્યાન સમજવું. ૨૪૭.

હવે ધર્મ ધ્યાનના ત્રીજા અને ચોથા ભેદનું નિરૂપણ કરે છે:—

अशुभशुभकर्मपाकानुचिन्तनार्थो विपाकविचयः स्यात् ।
द्रव्यक्षेत्राकृत्यनुगमनं संस्थानविचयस्तु ॥ २४८ ॥

અર્થ–શુભાશુભ કર્મના વિપાકનું અનુચિંતન કરવારૂપ વિપાક વિચય, અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, આકૃતિને વિચારવારૂપ સંસ્થાનવિચય ધ્યાન સમજવું. ૨૪૮

વિવેચન—અશુભ અને શુભ એમ બે કોટીનાં કર્મ વર્તે છે. તેમાં બ્યાસી પ્રકારનાં અશુભ કર્મ અને ૪૨ પ્રકારનાં શુભ કર્મ તેનો જે કટુક મધુરાદિ રસ–વિપાક–અનુભવ તેનું ચિન્તવન એટલે કે સંસારી જીવોનાં અશુભ કર્મોનો આવો વિપાક અને શુભ કર્મોનો આવો વિપાક, એવી જે અન્વેષણા–વિચારણા તે **વિપાક-**

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir
For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

વિચય ધ્યાન જાણવું. અને ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય અને કાળ એ ૭ દ્રવ્યો; ઉર્ધ્વ, અધો અને તિર્છું એમ ત્રણ પ્રકારનું ક્ષેત્ર, તેમના આકાર-સંસ્થાન સંબંધી ચિન્તવન કરવું તે **સંસ્થાનવિચય** ધ્યાન જાણવું. તે એવી રીતે કે ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય બંને લોક પ્રમાણ છે, તેમનું સંસ્થાન પણ લોકાકાશ જેવડું અને જેવુંજ છે. (તે પ્રથમ કહેવામાં આવી ગયું છે.) પુદ્ગલ દ્રવ્ય અનેક આકારે વર્તે છે, અને અચિત્ત મહાસ્કંધ સર્વ લોકાકારે હોય છે. જીવ પણ શરીરાદિ ભેદે અનેક આકારે યાવત્ કેવળી સમુદ્ઘાત વખતે તે સંપૂર્ણ લોકાકારે હોય છે. કાળ પણ જ્યારે (નવાપુરાણાદિ વર્તના) ક્રિયા માત્ર દ્રવ્ય પર્યાય રૂપ અપેક્ષિત હોય છે ત્યારે તે દ્રવ્યાકારજ હોય છે; પરંતુ જ્યારે તે (કાળદ્રવ્ય) સ્વતંત્ર અપેક્ષિત હોય ત્યારે તો તે અઢીદ્વીપ બે સમુદ્રવર્તી એક સમયરૂપ જ લેખાય છે. ૨૪૮.

હવે પરંપરાએ ધર્મધ્યાનનું વિશેષ ફળ દેખાડવા ગ્રંથકાર કહે છેઃ—

जिनवरवचनगुणगणं संचिन्तयतो वधाद्यपायांश्च ।
कर्मविपाकान् विविधान् संस्थानविधीननेकांश्च ॥ २४९ ॥
नित्योद्विग्नस्यैव क्षमाप्रधानस्य निरभिमानस्य ।
धुतमायाकल्मलनिर्मलस्य जितसर्वतृष्णस्य ॥ २५० ॥
तुल्यारण्यकुलाकुलविविक्तबन्धुजनशत्रुवर्गस्य ।
समवासीचन्दनकल्पनप्रदेहादिदेहस्य ॥ २५१ ॥
आत्मारामस्य सतः समतृणमणिमुक्तलेष्टुकनकस्य ।
स्वाध्यायध्यानपरायणस्य दृढमप्रमत्तस्य ॥ २५२ ॥
अध्यवसायविशुद्धेः प्रशस्तयोगैर्विशुद्ध्यमानस्य ।
चारित्रशुद्धिमग्र्यामवाप्य लेश्याविशुद्धिं च ॥ २५३ ॥
तस्यापूर्वकरणमथ घातिकर्मक्षयैकदेशोत्थम् ।
ऋद्धिप्रवेकविभववदुपजातं जातभद्रस्य ॥ २५४ ॥

અર્થ—વીતરાગ પ્રભુના વચનોના ગુણોને, વધાદિક અપાયોને, વિવિધ જાતના કર્મવિપાકોને અને અનેક જાતની સંસ્થાન રચનાને સમ્યગ્ રીતે ચિંતવન કરતા, તેમજ નિત્ય ભવભીત, અત્યંત ક્ષમાયુક્ત, અભિમાન રહિત, માયાદોષમુક્ત હોવાથી નિર્મળ, સર્વ તૃષ્ણા વર્જીત, ગામ અને અરણ્ય તથા શત્રુ અને મિત્રમાં સમચિત્ત, તેમજ વાસી* અને ચંદનવડે અંગચ્છેદન અને અંગ વિલેપનમાં સમભાવી, આ-

* વાંસલો.

For Private And Personal Use Only

[illegible] વાળી તૃણ-[illegible] અને કનક-પત્થર ઉપર સમચિત્ત, સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં તત્પર, અત્યંત [illegible] યોગવડે અધ્યવસાય વિશુદ્ધિથી વિશુદ્ધ થતા અને ચારિત્રની અતિ વિશુદ્ધિ [illegible] લેશ્યા વિશુદ્ધિને પામીને કલ્યાણમૂર્તિ બનેલા મુનિને ઘાતીકર્મના ક્ષયના [illegible] ઉત્પન્ન થયેલું મહા પ્રભાવવાળું અપૂર્વકરણ પ્રાપ્ત થાય છે. ૨૪૯-[illegible]

વિવેચન—[illegible] ઇશ્વરોના પણ મુગટમણિરૂપ જે તીર્થંકરો, તેમનાં વચન (પ્રવચન), તેના [illegible]-દયાદિ પ્રધાન ગુણોના સમૂહને-આજ્ઞા ગુણોને (પ્રથમ ભેદમાં) સમ્ય[illegible] પ્રકારે આલોચી, વધ બંધન દાસત્વ અને અસમાધિ પ્રમુખ અપાયોને ([illegible] ભેદમાં) વિચારી, ત્રીજા ભેદવડે વિવિધ શુભાશુભ વિપાકોને, તથા ચોથા ભે[illegible] રજ્જુએક સંસ્થાન પ્રકારોને ચિન્તવતા એવા મુનિને એ રીતે ધ્યાન યોગે ચિ[illegible] કરતાં શું પ્રાપ્ત થાય છે ? તે શાસ્ત્રકાર કહે છે—ઉક્ત પ્રકારે અહર્નિશ [illegible] ભય પામેલા, ક્ષમા ધર્મના મૂળરૂપ હોવાથી ક્ષમા, ધૈર્ય-સમતાવંત, ગર્વ-[illegible] રહિત, માયારૂપ પાપને ખપાવતા (ક્ષય કરતા) અને સર્વ લોભ કષાયને [illegible] દેનાર જેને દેશ અને અરણ્ય સરખાં છે, સ્વઆત્મ-કાર્યમાં રક્ત રહેવાથી [illegible] અરણ્ય તેવુંજ નગર જેને લાગે છે; સ્વજન તથા શત્રુ વર્ગનો ભેદ મટી [illegible] જેવા સ્વજન તેવોજ શત્રુવર્ગ પણ પ્રતિભાસે છે; તેમજ કોઇ [illegible]વતી શરીરને છોલી યા છેદી જાય અને ચંદનવતી શરીરને કોઇ [illegible] કરી જાય તે બંને ઉપર જેને સમભાવ વર્તે છે, તક્ષણ અને [illegible] ક્રિયા એ બંનેમાં સમાન ભાવ છે જેને એવા જે આત્મામાં જ પ્રીતિ કરે [illegible]કાર્યમાં જ તત્પર રહે છે, બીજે ક્યાંય પ્રીતિ બાંધતા નથી; જેને દર્ભ પ્રમુખ [illegible] અને પદ્મરાગાદિ મણિ સરખાં ભાસે છે; ધૂળના ઢેફાંની પેરે કંચનની ઇચ્છા [illegible] જેણે તજી છે, અર્થાત્ જેમ ધૂળના ઢેફાંની ઇચ્છા નહિ તેમ કંચનની ઇચ્છા [illegible] જેને નથી; એટલે ધૂળની જેમ કંચન પણ જેણે તજી દીધું છે; વાચનાદિ પાંચ [illegible] સ્વાધ્યાયમાં અને ધર્માદિ રૂડા ધ્યાનમાં જેનો ઉપયોગ એક તાર વર્તે છે; [illegible] પ્રમાદ પટલથી જે અત્યંત દૂર રહે છે; મનના પરિણામની નિર્મળતા થવાથી [illegible] પ્રમાદવાળા મન, વચન, કાયાના દંડથી મૂકાતાં યાવત્ વિશુદ્ધયમાન થતાં, [illegible]-ઉમદા-ઉંચા પ્રકારની ચારિત્રશુદ્ધિને તેમ જ તેજસ્, પદ્મ અને શુક્લ[illegible] પૈકી કોઇપણ પ્રકૃષ્ટ લેશ્યાશુદ્ધિને પામીને તે જાતભદ્ર-કલ્યાણવંતને [illegible] પ્રથમ નહિ પ્રાપ્ત થયેલું એવું અપૂર્વકરણ (આઠમું ગુણઠાણું) કે જે [illegible]ના ક્ષય કરવાને સમર્થ છે તથા જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને [illegible]રાયરૂપ ચાર ઘાતિકર્મના દેશક્ષયથી ઉત્પન્ન થાય છે અને આમર્ષૌષધિ પ્રમુખ અનેક ઋદ્ધિ સંપદાઓ, અવધિજ્ઞાનાદિ વિશેષો તથા તૃણાગ્ર ખેંચવા માત્રથી [illegible] વૃષ્ટિ કરવા પ્રમુખ વિસવો જેમાં વિદ્યમાન હોય છે તે પ્રગટ થાય છે. ૨૪[illegible]

सातर्द्धिरसेष्वगुरुः प्राप्यर्द्धिविभूतिमसुलभामन्यैः ।
सक्तः प्रशमरतिसुखे न भजति तस्यां मुनिः सङ्गम् ॥ २५५ ॥

અર્થ—રસગારવ, ઋદ્ધિગારવ અને શાતાગારવને વિષે નહિ લોભાયેલા (અમૂઢ) અને અન્યને અસુલભ એવી લબ્ધિ આદિકની સંપદા[1] પામીને પ્રશમરતિ સુખમાં આસક્ત થયેલા એવા મુનિ તે લબ્ધિ આદિક સંપદામાં મોહ પામતા નથી. ૨૫૫

વિવેચન—પછી સાતા, ઋદ્ધિ અને રસ (ગૌરવ) વિષે આદર નહિ કરનાર એવા તે મુનિ અન્યને પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ એવી આકાશગમનાદિક વિભૂતિ પામીને, તથાપ્રકારનાં સદાચરણવડે પ્રશમરતિ સુખમાં અભિરક્ત બન્યા છતાં, પુર્વોક્ત વિભૂતિને વિષે કિંચિત્ પણ પ્રીતિ (રાગ) ધરતા નથી, આકાશગમનાદિક ઋદ્ધિને ખાસ શાસન પ્રભાવનાદિક કારણ વગર ફોરવતા નથી–તેનો ખરે પ્રસંગે જ ઉપયોગ કરે છે. ૨૫૫

પરમ અતિશય પ્રાપ્ત થવાથી સર્વ સમૃદ્ધિવંત મુનિજનોને જે ઋદ્ધિ હોય છે તે શાસ્ત્રકાર બતાવે છે—

या सर्वसुरवरर्द्धिर्विस्मयनीयापि सानगारर्द्धेः ।
नार्घति सहस्रभागं कोटिशतसहस्रगुणितापि ॥ २५६ ॥
तज्जयमवाप्य जितविघ्नरिपुर्भवशतसहस्रदुष्प्रापम् ।
चारित्रमथाख्यातं संप्राप्तस्तीर्थकृत्तुल्यम् ॥ २५७ ॥
शुक्लध्यानाद्यद्वयमवाप्य कर्माष्टकप्रणेतारम् ।
संसारमूलबीजं मूलादुन्मूलयति मोहम् ॥ २५८ ॥

અર્થ—વિસ્મયકારી એવી પણ સર્વ સુરવરોની સાહેબીને લક્ષ–કોટી ગુણી કરી હોય તોપણ તે મુનિની ઋદ્ધિના સહસ્રમેં ભાગે આવતી નથી. વિઘ્નરિપુને હઠાવી તેનો જય કરીને લક્ષ ગમે ભવોમાં દુર્લભ એવું યથાખ્યાત ચારિત્ર તીર્થંકર ભગવાનની તુલ્ય સંપ્રાપ્ત કરી, શુક્લધ્યાનના આદિના બે પાયાને પામીને આઠ કર્મના ઉત્પાદક અને સંસારવૃદ્ધિના મૂલ કારણરૂપ મોહનું મૂળથી ઉન્મૂળન કરે છે. ૨૫૬–૨૫૮

વિવેચન—સર્વ દેવતાઓના જે વડા પ્રધાનભૂત દેવનાયકો–શક્રાદિક ઇન્દ્રો અને નવ ગ્રૈવેયક તથા પાંચ અનુત્તરવાસી કલ્પાતીત દેવો તેમની પ્રાણીઓને વિસ્મય કરાવનારી જે ઋદ્ધિ–વિભૂતિ તેને કોટિ લક્ષ ગુણી કરી હોય તો પણ તે સાધુજનની સમૃદ્ધિના હજારમા ભાગે પણ આવે નહિ–હજારમા ભાગે પણ મુનિ-

1 અણિમા, ગરિમા પ્રમુખ અષ્ટ સિદ્ધિ વિગેરે, અથવા આકાશગામિની અને વૈક્રિય પ્રમુખ લબ્ધિઓ વિગેરે.

જનોની ઋદ્ધિની તુલના કરી શકે નહિ. તે વિભૂતિનો જય કરીને એટલે તેમાં પણ નિઃસ્પૃહતા ધારી મુનિ (કેમકે ઉત્પન્ન થયેલી લબ્ધિઓનો પણ સાધુજનો ઉપભોગ-ખાસ કારણ વગર વારંવાર ઉપયોગ કરતા જ નથી.) ક્રોધાદિક કષાય શત્રુઓને પરાસ્ત કરીને લાખો ભવે પણ મળવું દુર્લભ એવું તીર્થંકર તુલ્ય યથાખ્યાત ચારિત્ર પામે છે. અર્થાત્ જેમ તીર્થંકર તે સ્થાન પામે છે તેમ આ મહાશય પણ પામે છે. પછી શુક્લ ધ્યાનના પહેલા બે પાયા પૃથક્ત્વ વિતર્ક સપ્રવિચાર અને એકત્વ વિતર્ક અપ્રવિચારને પ્રાપ્ત થઇ એ મહાશય શું કરે છે? તો કે મોહનું ઉન્મૂલન કરે છે. કેવા મોહને? તો કે આઠ કર્મના નાયક અને સંસારવૃક્ષના આદ્ય બીજરૂપ જે મોહ તેને સમૂળગો ઉન્મૂલન કરે છે. ૨૫૬–૨૫૮

(હવે આગળ ક્ષપકશ્રેણીનું સ્વરૂપ કહેશે.)

तत्त्वजिज्ञासु जनोने बे बोल.

' મૈત્રી, કરૂણા, પ્રમોદ અને માધ્યસ્થ્ય ભાવયુક્ત સ્વઅધિકાર અનુસાર જે હિતકારી કરણી કરવામાં આવે તેજ ખરી રીતે ધર્મ કહેવાય છે. અને તેજ સ્વપરનું રક્ષણ કરી શકે છે.' કહ્યું છે કે:—

" નિશ્ચય દૃષ્ટિ હૃદય ધરીજી, પાળે જે વ્યવહાર;
પુન્યવંત તે પામશેજી, ભવ સમુદ્રનો પાર.
મનમોહન જિનજી! મીઠડી તાહરી વાણ. "

" धर्मणाधिगतैश्वर्यो, धर्ममेव निहन्ति यः ।
कथं शुभायतिर्भावी, स स्वामीद्रोह पातकी. "

ધર્મ–પુન્યના જ પ્રભાવે પ્રભુતા પ્રાપ્ત થયા છતાં, જે મુગ્ધજન ધર્મ–પુન્યનો જ લોપ કરે છે તે સ્વસ્વામી સમાન ધર્મનો દ્રોહ કરનાર પામર પ્રાણીનું ભવિષ્ય શી રીતે સુધરી શકશે? ધર્મદ્રોહીનું કલ્યાણ શી રીતે થઇ શકે? તેવા જીવનું કલ્યાણ થવું દુર્ઘટ જ છે.

" દુઃખમેં સહુકો પ્રભુ ભજે, સુખમેં ભજે ન કોય;
જો સુખમેં પ્રભુકું ભજે, દુઃખ કહાંસે હોય? "

અધિકારના મદથી અંધ બની જીવ પોતાની પૂર્વની સ્થિતિ ભૂલી જાય છે. જ્યારે તે પુન્યના ક્ષયે સ્વઅધિકારથી ભ્રષ્ટ થઇ જાય છે અથવા તેના ઉપર અણચિન્ત્યું દુઃખનું વાદળ તૂટી પડે છે ત્યારે તેની આંખ કંઇક ઉઘડે છે અને ' કંડુ રાજા ' ની પેરે પોતે મદોન્મત્તપણે કરેલા અન્યાયને સંભારી તે બદલ પસ્તાવો

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir
For Private And Personal Use Only

ફરે છે. પરંતુ તે પસ્તાવો પતંગીયાના રંગ જેવા ક્ષણિક વૈરાગ્યથી થયેલ હોવાથી ફરી પાછો જો તે દૈવયોગે પૂર્વ અધિકાર પામે છે યા સારી સ્થિતિમાં મૂકાય છે તો પુનઃ પૂર્વે વીતેલી અવસ્થા ભૂલી જઈ મનોન્મત્તપણે વિચરવા માંડે છે, તેવા મંદ અધિકારી જીવને સત્સમાગમનું યા આપ્તવચનનું સેવન કરવું બહુ જરૂરનું છે. સમર્થ આચાર્યશ્રી હરિભદ્રસૂરિજી કહે છે કે–' અહો મુમુક્ષુ જનો ! તમે ગુરુગમ્ય ધર્મરહસ્ય શ્રવણ કરો અને તેનું મનન કરીને તે બરાબર લક્ષમાં રાખો, અને જેથી આત્માનું અહિત થાય એવું કંઇપણ પ્રતિકૂળ–વિરૂદ્ધ કાર્ય કદાપિ ન જ કરો; પરંતુ સ્વપરનું શ્રેય થાય તેવાં જ અનુકૂળ કાર્ય–આચરણનું સદાય સેવન કરો.' ઇતિશમ્. સન્મિત્ર કર્પૂરવિજયજી.

दंडकादि द्वार तथा जीवविचार, नवतत्त्वादि संबंधी बे बोल.

જીવવિચાર, નવતત્ત્વ, દંડકાદિક પ્રકરણ ગ્રંથો પ્રથમ ગોખી કાઢવાની રૂઢી આપણામાં પ્રચલિત છે. બાળવય કે જેમાં તેના અર્થને ગ્રહણ કરવા કે વિચારવાની શક્તિ ન હોય તેમાં તેમ કરવાની પદ્ધતિ કોઈ રીતે ઠીક લેખી શકાય; પરંતુ યોગ્ય વયે તો તેના અર્થ–રહસ્યને અવધારવાથી જ તેની સાર્થકતા થઇ શકે. અદ્યાપિ પર્યંત એ રૂઢીને અનુસરીને કે ગતાનુગતિકપણે મોટી ઉમર કે જેમાં અર્થ ગ્રહણ કરવાની અને તેનું મનન કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત હોય છે તેમાં પણ પૂર્વની રૂઢીને જ અનુસરી મોટે ભાગે પ્રકરણોને કંઠાગ્ર કરીને જ સંતોષ માનવામાં આવે તો તે વ્યાજબી ન લેખાય. અર્થગ્રહણશક્તિવાળી વયમાં પણ બાળવય જેવી ચેષ્ટા કરી વિરમાય તે વાસ્તવિક ન લાગે એવી બીના છે. તેથી તેવી વયમાં તો ખાસ કરીને ઉક્ત પ્રકરણોનું રહસ્ય સારી રીતે (સુસ્પષ્ટ) સમજીને અવધારી શકાય એમ જ થવું જોઇએ. તેમ છતાં આપણા આધુનિક સમાજ તરફ અવલોકન કરી જોઇએ તો તેમાંનો બહોળો ભાગ પૂર્વની રૂઢીને અનુસરવામાં જ–પછી તે ગમે તે શુભ હેતુને અવલંબીને પ્રચલિત થઈ હોય તે તરફ ઓછી દરકાર રાખીને-સંતોષ પકડતો જણાય છે. હવે આ બુદ્ધિવાદ યા હેતુવાદના જમાનામાં એવી ગતાનુગતિકતા માત્રને વળગી રહેવાથી અધિક લાભ મેળવી શકાય તેમ નથી, તેથી જે કંઇ પ્રતિક્રમણ–આવશ્યકાદિ સૂત્રો તથા પ્રકરણાદિકનું પઠન–પાઠન કરાય તે સરહસ્ય સમજી વિદ્યાર્થીવર્ગને સમજાવવા અને સારી રીતે તેના ગળે ઉતારવા પ્રયત્ન કરવાની ખાસ જરૂર છે, એમ થાય તો જ તેને આવશ્યકસૂત્ર અને પ્રકરણાદિકનો બોધ

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir
For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

સરલ થાય અને તેથી તેનો અસલ હેતુ પાર પડે, શ્રદ્ધાની શુદ્ધિ-નિર્મળતા થાય તેમ જ હેય ઉપાદેય (તજવા-આદરવા યોગ્ય) નું યથાર્થ ભાન થવાથી આત્મામાં વિવેકકળા જાગે, અને તેથી રૂડું ચારિત્રબળ પ્રાપ્ત કરવાનું સુલભ થાય, એટલે સદ્દર્શન-સદાચારનું સેવન કરવા સાવધાન થવાય.

જે પવિત્ર આશયથી સૂત્રકાર તેમ જ પ્રકરણાદિક ગ્રંથકાર મહાશયોએ ઉત્તમ સૂત્ર તથા પ્રકરણાદિક રચી આપણા ઉપર અમાપ ઉપગાર કરેલો છે તે આશય આપણે સિદ્ધ કરવો જ હોય તો જેમ બને તેમ અધિકાધિક કાળજીથી તેનો સામાન્ય વિશેષ અર્થ જાણવા અને તેનું મનન કરવા અને તેમ કરી તેમાંથી સારરૂપ તત્ત્વ આદરવા આપણે અવશ્ય પ્રયત્ન કરવો જ જોઇએ, નહિ તો પોપટના મુખમાં રામની પેરે આપણે પણ શુષ્ક જ્ઞાની બનવાના અને લગભગ વ્યર્થ કાળક્ષેપ કરવાના. એમ ન થવા પામે અને આપણે સમ્યગ્ (યથાર્થ તત્ત્વ) જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી સુશ્રદ્ધાળુ તથા સદાચાર સંપન્ન બનીએ એટલા માટે ઉક્ત સૂત્ર તથા પ્રકરણાદિકને તેના રહસ્ય સાથે ગુરૂગમ્ય સમજવા આપણે પૂર્ણ કાળજી રાખવી જોઇએ, એવા જ શુભ આશયથી દંડકાદિક (૪૧) દ્વાર સંગ્રહ સવિસ્તર તથા જીવવિચાર તથા નવતત્ત્વના બોલનો પણ સામાન્યતઃ શ્રેયસ્કર મંડળ તરફથી છપાયેલ એક બુકમાં સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. 'શુભે યથાશક્તિ યતનીયમ્' એ ન્યાયે તેમાં ઉદ્યમ કર્યો છે. તેની સાર્થકતા કરવી એ તેના અભ્યાસી-જિજ્ઞાસુ જનોનું કામ છે. પરંતુ જો વિનય બહુમાનપૂર્વક આત્માર્થીપણે તેનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે તો એવા શુભ બોધદાયક ગ્રંથમાંથી ભવ્ય જનોને ઘણું જાણવાનું (જ્ઞાન), પ્રતીતિ રૂપ કરવાનું (સમ્યક્ત્વ) અને વિવેકપૂર્વક પ્રવૃત્તિમાં મૂકવાનું (ચારિત્ર)-એ પવિત્ર રત્નત્રયી પ્રાપ્ત કરવાનું બની શકશે, અથવા એવા પવિત્ર આશયથી જ સહુ કોઇ આત્માર્થી જનોએ એવા પ્રકરણના અભ્યાસમાં પ્રવેશ કરવો જોઇએ. તેમાં દંડકાદિક દ્વારનો વિષય બહુ વિસ્તારથી ચર્ચવામાં આવેલ છે અને જીવવિચાર તથા નવતત્ત્વના છુટા બોલ સંક્ષેપથી પણ મુદ્દાસર પૂર્વ ગ્રંથાનુસારે આપવામાં આવેલ છે. તેનો જો ખરા જિજ્ઞાસુ ભાવે અભ્યાસ કરવામાં આવશે તો તેથી ભ્રાન્તિ રહિત અભીષ્ટ ફળની પ્રાપ્તિ થઇ શકશે. અત્ર પ્રસંગોપાત જણાવવું ઉચિત છે કે-છતી બુદ્ધિએ સદ્વિદ્યાથી વંચિત રહેવું એના જેવું બીજું ખેદકારક શું ? હંસની પેરે વિવેકથી તત્ત્વાતત્ત્વનો વિચાર કરી તેમાંથી સાર તત્ત્વ મેળવી લેવું એજ બુદ્ધિ પામ્યાનું ફળ છે. વિષય, કષાય, નિદ્રા, વિકથાદિક પ્રમાદ આચરણ તજી, આત્માના એકાન્ત હિત માટે સર્વજ્ઞોક્ત ઉત્તમ વ્રત નિયમો અંગીકાર કરીને તેને યથાર્થ રીતે પાળવા એજ આ અમૂલ્ય માનવ દેહ પામ્યાનું ફળ છે.

For Private And Personal Use Only

છળની જડતા દૂર થાય અને નિર્મળ જ્ઞાનપ્રકાશ પ્રગટ થાય એવા સુંદર દેખાવ-લીખાતામાં ન્યાયોપાર્જિત-દ્રવ્યનો વ્યય કરવો એજ લક્ષ્મી પામ્યાનું સાર્થક્ય છે. તેમ જ પ્રાણીઓનું મન પ્રસન્ન થાય અને તેમનું હિત પણ થાય એવું સમયોચિત સત્ય વચન બોલવું એજ વાચા પામ્યાનું ઉત્તમ ફળ છે. સ્વપર કલ્યાણ માટે સતત્ ઉદ્યમ કર્યા કરવો, પ્રમાદ રિપુને વશ ન થવું, વિષય આસક્તિથી દૂર રહેવું, અને સદ્ભાગ્ય યોગે પ્રાપ્ત થયેલી સકળ શુભ સામગ્રીને સાર્થક કરી લેવી એજ આ દુર્લભ માનવ ભવ પામ્યાનું ઉત્તમોત્તમ ફળ સમજવાનું છે. શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરીશ્વર કહે છે કે-'મૈત્રી, મુદિતા, કરૂણા અને માધ્યસ્થ્ય એ ચાર ઉત્તમ ભાવનારૂપ રસાયણનું સેવન કરવું. પ્રાણી માત્ર ઉપર સમાન ભાવ રાખી તેમનું હિતચિન્તવન કરવું તે મૈત્રી, તેમને સુખ સમૃદ્ધિવંત અથવા સદ્ગુણશાળી દેખી દીલમાં પ્રમુદિત થવું તે મુદિતા યા પ્રમોદ, તેમાંના કોઇને દીન દુ:ખી દેખી તેમનું દુ:ખ દૂર કરવા તન, મન, ધનથી પ્રયત્નશીલ બનવું તે કરૂણા, અને અતિ નિર્દય-કઠોર પરિણામી પાપી પ્રાણી ઉપર પણ રાગદ્વેષ તજી, તેને કર્મવશ સમજી, સમભાવે રહેવું તે માધ્યસ્થ્યભાવ અતિ લાભદાયક સમજવો, ઉક્ત ભાવના સહિત જે શુભ કરણી કરવામાં આવે તેજ જીવને કલ્યાણકારી નીવડે છે. તે વગરની કરાતી સઘળી કરણી વ્યર્થ ક્લેશ-કષ્ટ રૂપ થાય છે. એ મુદ્દાની વાતને ખુબ લક્ષમાં રાખી સુજ્ઞ ભાઇ બ્હેનોએ એક ક્ષણ માત્ર પણ પ્રમાદ નહિ કરતાં ઉક્ત ઉત્તમ ભાવનારસાયણનું ખાસ સેવન કરવું કે જેથી સ્વપરનું અવશ્ય કલ્યાણ થવા પામે. જ્ઞાની કહે છે કે છતે કાને જે હિતવચન શ્રવણ ન કરે તે બધિર-બ્હેરો છે, છતી જીભે હિતવચન ન વદે તે મૂક-મુંગો છે અને છતી આંખે અકાર્ય કરે તે અંધ છે. તત્ત્વબોધ પામ્યાનું એજ ફળ છે કે દુ:ખનો માર્ગ તજી સુખનો માર્ગ સ્વીકારવો.

સન્મિત્ર કર્પૂરવિજયજી.

શ્રાવક.

જૈન ધર્માશ્રયક ગૃહસ્થ વર્ગ **શ્રાવક** નામથી ઓળખાય છે. શ્રાવક એ કોઈ વિશિષ્ટ જ્ઞાતિ નથી. પણ વિશિષ્ટ વણિક જ્ઞાતિઓ કુળ પરંપરાથી જૈન ધર્મને કુલાચાર તરીકે માનતી હોવાથી જન્મથી શ્રાવકપણાનો દાવો કરતી જણાય છે. વાસ્તવિક જૈન શાસ્ત્રકારોનો ઉદ્દેશ શ્રાવક એ વિશેષણસૂચકના જે ગુણો બતાવવામાં આવ્યા છે તે ગુણોવાળાનેજ શ્રાવક નામથી ઓળખવા એવો છે. આ ધર્મની અંદર સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાને **સંઘ** કહેવામાં આવે છે. મુનિધર્મ પાળનાર

સાધુ અને સાધ્વી, એ શ્રાવક અને શ્રાવિકામાંથી થાય છે. શ્રાવક અને શ્રાવિકામાંથી વૈરાગ્ય પામેલા જીવો ગૃહસંસારનો ત્યાગ કરી મુનિપણું અંગીકાર કરે છે. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાના આચારો જુદા જુદા છે.

જૈન ધર્મ અમુક જ્ઞાતિવાળાથીજ પળાય અને અમુકથી ન પળાય અથવા તેનો સ્વીકાર ન થાય એવો પ્રતિબંધ જૈન શાસ્ત્રમાં કોઈ ઠેકાણે કરેલો જણાતો નથી. ગમે તે જ્ઞાતિનો માણસ જૈનધર્મ અંગીકાર કરવાની અને તે પાળવાની શ્રદ્ધાવાળો થાય તો તે એ ધર્મ અંગીકાર કરી શકે. પૂર્વે ઘણા ક્ષત્રી તથા બ્રાહ્મણ પણ આ ધર્મ પાળતા હતા, એટલુંજ નહીં પણ રાજાઓ પણ એ ધર્મ પાળતા હતા. જૈન ધર્મના અનુયાયીઓમાં વણિક જ્ઞાતિના લોકો વિશેષ જોવામાં આવે છે. થોડા સૈકા પૂર્વે નવીન નીકળેલ વલ્લભાચાર્ય (વૈષ્ણવ) તથા સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાય પહેલાં તમામ વણિક જ્ઞાતિ જૈન ધર્મ પાળતી હતી એમ ઇતિહાસ અને પ્રાચીન લેખો ઉપરથી જણાઇ આવે છે. વણિક જ્ઞાતિની ઉત્પત્તિ ક્ષત્રીમાંથી થયેલી છે એમ પણ ઇતિહાસથી જણાય છે. જૈન ધર્મ પાળનાર ગૃહસ્થ ઘણા ભાગે વેપાર ઉદ્યોગથી આજીવિકા ચલાવતા જણાય છે. કચ્છના પ્રદેશમાં કેટલોક વર્ગ ખેતી કરતો પણ માલુમ પડે છે. જુજ વર્ગ રાજકીય સંબંધમાં આવેલો જણાય છે. પ્રાચીન ઇતિહાસથી એમ જણાય છે કે ઘણો ભાગ રાજદરબાર સાથે સંબંધ ધરાવતો હતો. ધંધાર્થે દ્વીપાંતર જઈ અનર્ગળ દ્રવ્યપ્રાપ્તિ કરી લાવ્યાના અને રાજાઓ સાથે કન્યાઓની આપલેના દાખલાઓ જૈન ઇતિહાસ જે કથાનુયોગમાં સમાયલો છે તેથી માલુમ પડે છે. વર્તમાનમાં સ્ત્રીકેળવણીના માટે કેટલાક વર્ષો થયાં પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે અને પૂર્વે સ્ત્રીકેળવણીની પ્રથા નહોતી એમ પણ કહેવામાં આવે છે. જૈન ધર્મના પ્રાચીનમાં પ્રાચીન પુરાવાથી એમ જણાય છે કે સ્ત્રીકેળવણીની પ્રથા તેમનામાં મૂળથી હતી છતાં હાલ થોડા સૈકાઓથી રાજ્યક્રાંતિના પરિણામે મુસલમાની અમલના વખતમાં તે પ્રથા કમતી થતી ગયેલી જણાય છે.

જૈનધર્મના અનુયાયી શ્રાવક વર્ગના વર્તમાન આચાર વિચારોનું અવલોકન કરતાં જે ગુણો ધારણ કરવાથી શ્રાવકની ગણતીમાં ગણી શકાય તે ગુણોનો ઘણા ભાગે તેમાં અભાવ જોવામાં આવે છે. સામાન્ય નીતિ અને શ્રાવકના સામાન્ય અને વિશેષ ધર્મ તથા આચાર વિચારના સંબંધે જૈન શાસ્ત્રકારોએ જે બંધારણ બાંધેલા છે તેનું અવલોકન કરતાં હાલની સ્થિતિ શોચનિય છે એમ આપણને જણાયા સિવાય રહેશે નહીં.

ગૃહસ્થ ધર્મ પાળનાર શ્રાવક વર્ગ ઉંચા પ્રકારની કેળવણી લેવામાં ઘણો પછાત છે. ધાર્મિક કેળવણી લેનાર વર્ગ સેંકડે બે ટકા નીકળશે. વ્યવહારિક કેળ-

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

વણી લેનાર વર્ગ ઘણા ભાગે ધાર્મિક કેળવણી અને ધર્મના સંસ્કારોથી રહિત જોવામાં આવે છે. આપણામાં ઘણો ભાગ ધાર્મિક વિષયની ઉપર અભાવવાળો જણાય છે. પોતે જૈન છે અને જૈનધર્મમાં કહેલું ગૃહસ્થ ધર્મનું બંધારણ ઉત્તમ પ્રકારનું છે તે જાણવાની આપણે દરકાર કરતા નથી. ઉલટા જૈનાચાર વિરૂદ્ધ વર્તન ચલાવી સ્વધર્મનું રહસ્ય જાણ્યા સિવાય તેના નિંદક બનીએ છીએ. આપણામાં સ્વમાનનો ગુણ નથી, વસ્તુના શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણવાને આપણામાં ઉત્સાહ નથી, સ્વાર્થનો ભોગ આપવાની આપણામાં વૃત્તિ નથી. વ્યવહારિક અને ધાર્મિક પ્રવૃત્તિમાં આપણે અને આપણા બંધુઓ આગળ શી રીતે વધીએ એની સ્પૃહા નથી, આથી કયા સુજ્ઞજનોને દિલગીરી નહીં થતી હોય?

દરેક જ્ઞાતિ અને ધર્મવાળાઓ પોતાની પ્રગતિ કરવાને માટે કટીબદ્ધ થઇ પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. એવા હરીફાઈના વખતમાં જૈન ધર્મના પાળકોની અંદર જે પ્રયત્ન ચાલે છે તે પ્રમાણમાં કંઇ નથી એમ શાંત વૃત્તિએ વિચાર કર્યાથી આપણને લાગ્યા સિવાય રહેશે નહીં.

આ જમાનો અંધશ્રદ્ધાનો નથી. જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતો અંધશ્રદ્ધા રાખવા ફરમાવતા નથી, તેમજ આપણી પ્રગતિની આડે આવે તેવાં નથી. તેમનો અતિ આગ્રહ અનાચાર અને અત્યાચારનો ત્યાગ કરવાને માટેજ છે. તેથી અત્યાચાર અને અનાચારના ત્યાગ પૂર્વક દરેક વ્યક્તિ પોતે પોતાની શક્તિ મુજબ પાળી શકે તેમ હોય તેટલા ધાર્મિક નિયમો અંગીકાર કરવા પૂર્વક પોતાનો ગૃહસંસાર સારી રીતે ચલાવવા પ્રયત્ન કરે. કેટલાકના મગજમાં એવા નિર્બળ વિચારો પેશી ગયા છે કે જૈન ધર્મના આચાર વિચાર અમને નિર્બળ બનાવે છે. આવી વાતો કરનારા પોતાની સ્વચ્છંદી કરણીનું અવલોકન કરશે તો તેમને માલુમ પડશે કે તેમનું સ્વચ્છંદાચરણજ તેમને નિર્બળ બનાવવાનું કારણભૂત છે. બાકી જૈન ધર્મનું એક પણ ફરમાન માણસને નિર્બળ બનાવનારૂં નથી.

દયાધર્મ અંગીકાર કરવાથી માણસો નિર્બળ બને છે. એમ માનવામાં આવતું હોય તો પછી ઇસ્લામ અને ખ્રિસ્તી ધર્મના શાસ્ત્રનું બારિકાઇથી અવલોકન કરો, તેમના નીતિના ફરમાનો તપાસો. તેઓએ દયાને દેશવટો દીધેલો જણાતો નથી, તેમજ તેઓનો તમામ વર્ગ સબળ જણાતો નથી. નિર્બળ બનવાના કારણોમાં રાજ્યક્રાંતિ અને રાજ્ય બંધારણના નિયમો ઉપરાંત અનિષ્ટ રીવાજોના ગુલામ આપણે બની ગયા છીએ તે છે કે ધર્મશાસ્ત્રના ફરમાનો છે તેનો વિચાર કરવાનો છે. આપણે શાસ્ત્રના ફરમાનોનો અભ્યાસ કરવાથી બેનશીબ બનેલા

For Private And Personal Use Only

શૈલી. શાસ્ત્રના ફરમાનોનો અભ્યાસ કરી તેના સાધક બાધકપણાનો વિચાર કરતા નથી અને વિનાકારણ તેના ઉપર દોષારોપણ કરીએ છીએ.

ઇતિહાસ, પ્રાચીન લેખ, અને પ્રાચીન જૈન મંદિરો શું શાક્ષી પુરે છે? તેનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે આપણને એમ લાગ્યા સિવાય રહેતું નથી કે પૂર્વે આપણી જાહોજલાલી ઘણી હતી. વેપાર ઉદ્યોગ અને રાજદ્વારી વિષયની સાથે આપણે ઘણા આગળ વધેલા હતા. તેની સાથે પોતાના શુદ્ધ આચાર સેવનમાં પછાત નહોતા. તેથીજ આપણે પોતાની પ્રગતિ કરી શક્યા હતા.

આપણી અધોગતિ થવાના કારણોનો આપણે તપાસ કરીશું અને તેનો બારીક રીતે અભ્યાસ કરીશું તો આપણી ખાત્રી થશે કે, શુદ્ધાચાર વિચારની ગેરહાજરી એજ તેનું કારણ છે.

આપણા તમામનો તથા આપણી તમામ ધાર્મિક સંસ્થાઓની પ્રગતિનો આધાર શ્રાવક અને શ્રાવિકાની ઉન્નતિ ઉપર છે. સાધુ અને સાધ્વીનું ઉત્પત્તિ સ્થાન શ્રાવક અને શ્રાવિકા છે. સાત ક્ષેત્ર–સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, જિનપડિમા, જિનચૈત્ય, અને જ્ઞાનની પ્રગતિનો આધાર શ્રાવક અને શ્રાવિકાની ઉપરજ છે, તેથી એ વર્ગ શુદ્ધ સંસ્કારી બનવા ઉપરાંત ઉત્તમ પ્રકારના ગૃહીધર્મપાળક અને સુખી જીવન ગુજારનાર કેમ બને તેના માટે શાસ્ત્રકારોએ શું ફરમાવેલું છે એ આપણે જાણવું જોઇએ.

શ્રાવક શબ્દમાં ત્રણ અક્ષરોનો સમાવેશ થાય છે. એ ત્રણે અક્ષરોનો હેતુ એ છે કે તત્ત્વનો જાણ તથા તેમાં રમણતા કરનાર, ન્યાયપૂર્વક પેદા કરેલી લક્ષ્મીને ઉત્તમ સાત ક્ષેત્રમાં વિવેકપૂર્વક વાપરનાર અને ઉત્તમ કૃત્યનો કરનાર અથવા જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ કર્મથી ડરી તે કર્મનો નાશ કરવાનો ઉદ્યમ કરનાર માણસ શ્રાવક નામ ધારણ કરવાને લાયક છે. એ પ્રમાણે વર્તનાર હરેક માણસ શ્રાવક છે, પછી તે ગમે તે જાતનો કે કુળનો હોય. ભગવંત મહાવીર સ્વામીના ઘણા શ્રાવકોમાંથી જે દશ શ્રાવકોનું શાસ્ત્રમાં ખાસ વર્ણન આવે છે, તેઓ કઈ જ્ઞાતિના હતા તેનો તપાસ કરીએ છીએ ત્યારે આપણી ખાત્રી થાય છે કે શ્રાવક એ વ્યક્તિ કે જાતિ વિશેષ શબ્દ નથી પણ ગુણ વિશેષ છે. જેમ જન્મથી અમુક જ્ઞાતિ ઓશવાળ, પોરવાડ, શ્રીમાળ, અગરવાળ, ઇત્યાદિ હોવાનો, અથવા અમુક કુળ અને ગોત્રમાં જન્મ થવાને લીધે તે કુટુંબ કે ગોત્રનો હોવાનો દાવો કરી શકીએ છીએ, તેમ જૈન ધર્મના પાળનાર શ્રાવક માબાપને પેટે જન્મ થવાને લીધે શ્રાવક નામ ધરાવવાનો આપણે દાવો કરી શકીએ નહીં. એ બાબતમાં શાસ્ત્ર

પ્રકારે ચાર રીતે વિચાર કરેલો છે. અર્થાત્ શ્રાવકના ચાર નિક્ષેપા બતાવ્યા નામ શ્રાવક, સ્થાપના શ્રાવક, દ્રવ્ય શ્રાવક અને ભાવ શ્રાવક.

નામ શ્રાવક જેનામાં શાસ્ત્રમાં કહેલા શ્રાવકના લક્ષણ નથી અને પોતાને શ્રાવક નામથી ઓળખાવે છે જેમ લક્ષ્મીચંદ, લક્ષ્મી, અથવા ધનપાલ ને ધની નામ છતાં ઘરમાં ખાવાનું પણ ઠેકાણું ન હોય, તેવી રીતે જેનામાં શ્રાવકના ગુણ અને લક્ષણ બીલકુલ ન હોય છતાં પોતાને શ્રાવક નામથી ઓળખાવે તેઓ નામશ્રાવકની ગણત્રીમાં આવે છે. વર્તમાનમાં મુખ્ય મુખ્ય શહેરો અને ગામડાંઓ તરફ નજર કરીએ તો આપણને શું માલમ પડે છે? શ્રાવક નામથી ઓળખાવનારા અને નોકારશીમાં પહેલી પંગતમાં બેસવાનો હક ધરાવનારાના લક્ષણો અને રહેણી કરણી ઘણાભાગે આ વર્ગમાં આવે તેવી જણાય છે. તેમને શ્રાવકના આચાર અને વિચારનું કંઇ પણ જ્ઞાન હોતું નથી. તેઓની કૃતિ અને વ્યવહાર ઘણાભાગે કેવળ જૈન અને શ્રાવક ધર્મના આચાર વિચારથી તદ્દન ઉલટો જણાય છે. તેઓ પર્યુષણ જેવા સર્વમાન્ય પવિત્ર દીવસે અને નિદાન છેવટના ઉત્કૃષ્ટ વાર્ષિક પ્રતિક્રમણના દિવસે પણ પોતાની ચાલુ દિનચર્યામાં ઓછાપણું આવવા દેતા નથી. એવા તમામનો સમાવેશ નામશ્રાવકમાં થઈ શકે છે.

સ્થાપના શ્રાવક ચિત્રામણ અથવા કાષ્ટ, પાષાણ, મૃતિકાદિની કોઇ શ્રાવકની મુર્ત્તિ બનાવવામાં આવે તે સ્થાપના શ્રાવક.

દ્રવ્ય શ્રાવક કોઇ માણસ શ્રાવકના કુળમાં જન્મેલો ન હોય અથવા શ્રાવકના કંઇપણ સંસ્કાર તેનામાં ન હોય છતાં કપટ કરી બહારથી શ્રાવકની તમામ કરણી કરે અને અંદરથી ભાવશૂન્ય હોય તે દ્રવ્ય શ્રાવક કહેવાય છે. જેમ ચંડપ્રદ્યોતન રાજાની આજ્ઞાથી અભયકુમારને પકડવાને અર્થે કપટ શ્રાવિકાનો વેષ ધારણ કરનારી વેશ્યાએ તેમને ઠગ્યા હતા તેને અથવા સુભદ્રા સતીના પિતાએ નિયમ લીધો હતો કે શુદ્ધ શ્રાવકાચારના પાળનાર અને જૈનમાર્ગના જાણકારની સાથે જ તેનું લગ્ન કરવું, આ વાતની કોઈ પરદેશી મિથ્યાત્વી વેપારીપુત્રને ખબર થવાથી તેણે શ્રાવકના આચારનો અભ્યાસ કર્યો અને બાહ્યાકૃતિ ફક્ત કન્યા લેવા માટે શુદ્ધ શ્રાવકના જેવી રાખી, સતીના પિતાનો વિશ્વાસ મેળવી તેની સાથે લગ્ન કર્યું, તેને દ્રવ્ય શ્રાવક ગણવા. થોડા વખત ઉપર અમદાવાદમાં આગેવાન જૈન મૂર્તિપૂજક શેઠીયા કુટુંબની કન્યા મેળવવા માટે એક સ્થાનકવાશી ગૃહસ્થે મૂર્તિપૂજક માર્ગના આચાર વિચાર પાળવાનું સર્ટીફીકેટ મેળવી તે કુટુંબમાં તે કન્યા સાથે લગ્ન કર્યું. એવા પ્રકારના શ્રાવકો પણ દ્રવ્ય શ્રાવકના વર્ગમાં આવી શકે છે.

ભાવશ્રાવક.

જે આવક શ્રાવક ધર્મના આચાર વિચાર જાણતો હોય, અને શક્તિ મુજબ શુદ્ધાચારનું પાલન કરતો હોય, અથવા જે ભાવથી શ્રાવકની ધર્મક્રિયા કરવામાં તત્પર હોય તેવો વર્ગ આ ભાગમાં આવી શકે. વાસ્તવિક તો ભાવશ્રાવકના સત્તર ગુણો બતાવવામાં આવેલા છે, તે ગુણોને ભાવપૂર્વક પાળનાર ભાવશ્રાવકની વ્યાખ્યામાં આવે એમ શાસ્ત્રકારોનું કથન છે.

આ ઉપરથી કેવળ જૈન ધર્મ પાળનારના કુળમાં જન્મ થવાને લીધે તે વાસ્તવિક શ્રાવકની ગણત્રીમાં આવી શકે એવી જૈન શાસ્ત્રકારોની માન્યતા નથી એમ આપણી ખાત્રી થાય છે. શાસ્ત્ર તો જેમનામાં શ્રાવકના આચાર વિચાર હોય અને જેઓ શ્રાવકને લાયકના ગુણો ધરાવતા હોય તેઓનેજ શ્રાવક નામથી ઓળખાવે છે. ત્યારે આપણે હવે શ્રાવકમાં પ્રથમ દર્શનીય આચાર કયા કયા હોવા જોઇએ તે જાણવાનો પ્રયત્ન કરીએ.

શ્રાદ્ધવિધિસૂત્રના તથા તેની ઉપરની **વિધિકૌમુદી** નામની વૃત્તિના રચનાર આચાર્યશ્રી રત્નશેખરસૂરિ જેમને " બાલચંદ્ર સરસ્વતિ " એવું બીરૂદ મળ્યું હતું તેઓ શ્રાવક નામને ચાર વિશેષણોથી ઓળખાવે છે.

ભદ્રક પ્રકૃતિ.

શ્રાવક ધર્મ પાળવાની ઇચ્છાવાળાને પહેલું વિશેષણ તે ભદ્રક પ્રકૃતિવાળો હોવો જોઇએ એવું આપે છે. ભદ્રક પ્રકૃતિ એટલે સરળ સ્વભાવી કોઇ વાતમાં પક્ષપાત નહીં રાખનાર, તથા મધ્યસ્થ વૃત્તિથી રહેનાર, કદાગ્રહ નહીં પકડનાર. આ ભદ્રક પ્રકૃતિમાં શ્રાવકના એકવીશ ગુણો પૈકી નીચેના આઠ ગુણોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલો છે.

૧ અક્ષુદ્રપણું=ગંભીર ચિત્તવાળો, ઉદાર દીલનો, જેનામાં તુચ્છ સ્વભાવ ન હોય તેવો.

૨ પ્રકૃતિ સૌમ્યપણું=સ્વભાવથીજ શાંત, પાપકર્મથી દૂર રહેવાની વૃત્તિવાળો. આ ગુણથી ચાકર વિગેરે લોકો રાજી ખુશીથી તેની સેવા કરવા ઇચ્છા રાખે છે.

૩ અક્રૂરપણું=ક્લિષ્ટ ચિત્ત નહીં રાખનાર, એટલે મનમાં કલેશ નહીં રાખનાર, અદેખાઇ પ્રમુખ નહીં કરનાર.

૪ દાક્ષિણ્યપણું=પ્રાર્થનાભંગથી ભીરૂ–ડરનાર, કોઇ કાંઇ ચીજ માગે તો તેની માગણીનો ભંગ ન થવો જોઇએ, એવો ડર રાખનાર.

૫ દયાળુપણું=સર્વની ઉપર કૃપાવંત.

૬ મધ્યસ્થ અને સોમદૃષ્ટિપણું=રાગદ્વેષથી રહિત, પોતાના કે પારકાનો

વિચાર કર્યા વગર ન્યાયમાર્ગમાં સર્વનું સરખું હિત કરનાર, યથાર્થ તત્ત્વના જાણુ-વાથી એક ઉપર રાગ અને બીજાના ઉપર દ્વેષ નહીં રાખનાર.

૭ **વૃદ્ધાનુગપણું**=વૃદ્ધ સંપ્રદાય પ્રમાણે ચાલનાર—૧ આચારવૃદ્ધ, ૨ જ્ઞાન-વૃદ્ધ, અને ૩ વયોવૃદ્ધ. એમની શૈલી પ્રમાણે વર્તનાર તથા તેમની સેવા કરનાર.

૮ **વિનિતપણું**=ગુણીનું બહુમાન કરનાર.

આ આઠ ગુણો ભદ્રક પ્રકૃતિવાળામાં હોવા જોઈએ, આવા ગુણોવાળાને એ વિશેષણ શાસ્ત્રકાર આપે છે. વ્યવહારમાં સાધારણ અક્કલવાળા, ભોળા, સારાસારનો વિચાર કરી નહીં શકનાર, એવાને જે ભદ્રક પ્રકૃતિનું વિશેષણ આપવામાં આવે છે, તેનો આમાં સમાવેશ કરવાનો નથી. અહીં આ ગુણનો અર્થ ઘણો બહોળો કરવામાં આવ્યો છે.

વિશેષ નિપુણ મતિ.

શ્રાવક વિશેષ નિપુણ મતિવાળો હોવો જોઈએ, વિશેષ નિપુણ મતિ એટલે ત્યાગ કરવા લાયક અને અંગીકાર કરવા લાયક વસ્તુઓનો સ્વભાવ તથા ગુણ જાણવાની લાયકાત તેનામાં હોવી જોઈએ. જેનામાં ત્યાગ કરવા લાયક શું શું છે અને અંગીકાર કરવા લાયક શું શું છે, એનો વિભાગ કરવાની બુદ્ધિ નથી તેઓ શ્રાવકના ધર્મ પામવાના અધિકારમાં આવી શકતા નથી. શ્રાવકના એકવીશ ગુણો પૈકી નીચેના છ ગુણોનો સમાવેશ ઘણા ભાગે આ ગુણમાં થાય છે.

૧ **રૂપવાન્**=જેનાં અંગોપાંગ તથા પાંચે ઇંદ્રિયો વિકાર રહિત સારાં હોય.

૨ **સુદીર્ઘદર્શીપણું**=દૂરદર્શી હોવાથી થોડી મેહનતમાં ઘણો લાભ પ્રાપ્ત થાય એવું કાર્ય કરનાર અથવા સર્વ કાર્યમાં લાંબો વિચાર કરી લાભાલાભ સમજી શકનાર.

૩ **વિશેષજ્ઞપણું**=તત્ત્વના અભિપ્રાયનો જાણ. ગુણ દોષનું અંતર સમજી શકે એવા.

૪ **કૃતજ્ઞત્વ**=કરેલા ગુણ અથવા ઉપકાર ભૂલી નહીં જનાર.

૫ **પરહિતાર્થ કૃતત્વ**=નિઃસ્પૃહપણે પરહિતનો કર્તા.

૬ **લબ્ધ લક્ષત્વ**=ધર્માદિક કૃત્યોમાં સંપૂર્ણ અભ્યાસ કરેલા પુરૂષોના પરિચયવાળો, અને સર્વ કાર્યમાં સાવધાન.

આ છ ગુણોનો આ વિશેષ નિપુણ મતિ નામના વિશેષણમાં સમાવેશ કરેલો છે.

ન્યાય માર્ગે રતિ

ન્યાય માર્ગ ઉપર જેને પ્રીતિ હોય, વ્યવહાર શુદ્ધિ ઉપર જેને અભિરૂચિ હોય, તથા અન્યાય માર્ગ ઉપર જેને અપ્રીતિ હોય તે. આ ન્યાય-માર્ગ રતિવાળામાં પ્રાયે નીચેના પાંચ ગુણો હોવાનો સંભવ છે.

(૧) ભીરૂપણું=પાપથી અને અપયશથી ડરનાર.

(૨) અશઠપણું=કોઇને ઠગવાની વૃત્તિ નહીં રાખનાર.

(૩) સુદાક્ષિણ્યપણું=મનમાં શરમ હોવાથી ખોટાં કાર્ય કરવાથી વેગળો રહેનાર.

(૪) ગુણરાગીપણું=ગુણી ઉપર અથવા ગુણો ઉપર પ્રીતિ કરનાર, અને નિર્ગુણીની ઉપેક્ષા કરનાર.

(૫) સત્કથપણું=સત્યવાદી તથા ધર્મ સંબંધી ઉચિત વાત ઉપર અભિરૂચિવાળો.

આ વિશેષણમાં ઉપરના પાંચ ગુણોનો સમાવેશ કરેલો છે.

દૃઢ નિજ વચને સ્થિતિ. પોતાનું વચન પાળવાના કામમાં જેની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા હોય તે. આ ગુણની અંદર નીચેના બે ગુણોનો સમાવેશ કરેલો છે.

(૧) લોકપ્રિય–દાન, શીલ, વિનય વિગેરે ગુણોથી લોકોના મનમાં પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરનાર.

(૨) સુપક્ષયુક્તપણું=જેનો પરિવાર શીલવંત હોય તથા જે ન્યાયનો જ પક્ષપાતી, અનુકૂળ, સભ્ય સમુદાયવંત હોય.

ઉપર મુજબ ચાર વિશેષણોમાં બતાવેલા લક્ષણવાળાને શ્રાવકધર્મ પામવાની લાયકાતવાળો ગણેલો છે. શ્રાવકના એકવીશ ગુણોનો સમાવેશ આ ચાર મુખ્ય વિશેષણવાળા ગુણોમાં થઇ જાય છે. આ ચાર વિશેષણો પૈકી પ્રથમના ત્રણ જેનામાં ન હોય તેમને શ્રાવકધર્મ પામવાની યોગ્યતાવાળો ગણેલો નથી, કેમકે તે કેવળ કદાગ્રહી, હઠીલો, મૂઢ, અન્યાયી અને મૂર્ખ હોય છે, અને જેનામાં ચોથો દૃઢ નિજ વચન પાલનનો ગુણ હોતો નથી તે માણસ ધર્મ અથવા ધર્મના નિયમ અંગીકાર કરે ખરો પણ જેમ ગાંડો માણસ અથવા વાનર મોતીની માળાને ઝાઝીવાર પોતાના શરીર ઉપર નહીં રાખતાં તથા તેની વાસ્તવિક કિંમત નહીં સમજતાં તોડીને ફેંકી દે છે, તે મુજબ થોડા જ વખતમાં પોતે અંગીકાર કરેલા ધર્મ અથવા ધાર્મિક નિયમને નષ્ટ કરે છે. જેમ ઠગ લોકોની મૈત્રી ને વેશ્યા માણસનો સારો વેશ ઘણીવાર ટકતાં નથી તેમ જેનામાં આ ગુણ નથી હોતો તે માણસ યાવજ્જીવ ધર્મ પાળી શકતો નથી.

આ ચાર ગુણ જેનામાં હોય તે માણસ જ શ્રાવકધર્મ પામવાને લાયક ગણેલો છે. સારૂં ઉત્તમ પ્રકારનું ચિત્રકામ કરવાને સારી ભીંતની જરૂર છે, તેમ જ મોટી મજબુત અને ટકાઉ ઇમારત બનાવવાને માટે મજબુત પાયાની જરૂર છે. અથવા ઉત્તમ મણિમાણેકના જડાવ કામ કરવાને માટે ચોખ્ખા શુદ્ધ કરેલા સોનાની જરૂર

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

છે તે મુજબ ઉત્તમ શ્રાવકધર્મ પામવાને માટે આ ગુણોની [illegible]એ જરૂર બતાવી છે.

શ્રાવકના એકવીશ ગુણ સર્વનામાં હોવાનો સંભવ હોય નહીં તેથી ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ એમ ત્રણ ભેદ પણ પાડવામાં આવેલા છે. એકવીશ ગુણધારક શ્રાવક એ ઉત્તમ, સોળ ગુણ એટલે પુણાભાગના ગુણવાળો મધ્યમ, અને અર્ધા એટલે દશ ગુણવાળા કનિષ્ઠ શ્રાવકની ગણત્રીમાં આવે છે. દશ ગુણથી ઓછા ગુણવાળાની ગણત્રી એ ત્રણેમાં થતી નથી. આ ઉપરથી શ્રાવક એવું નામથી ઓળખાતા માણસોએ પોતાનામાં એ ગુણો પૈકી કયા કયા ગુણો છે એ તપાસવું જોઇએ. ને જે ગુણો પોતાનામાં ન હોય તો તે મેળવવાને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. નહીં તો શ્રાવક કહેવરાવવાને પણ પોતે યોગ્ય નથી.

શ્રાવકધર્મ.

ઉપર આપણે જોઇ ગયા કે ભદ્રપ્રકૃતિ વીગેરે ચાર વિશેષણોવાળો માણસ શ્રાવકધર્મ પામવાને લાયક છે. ત્યારે એ ગુણો જાતે ધર્મ નથી, પણ એ ગુણો શ્રાવકધર્મની લાયકાત મેળવવાને ઉપયોગી છે. જેમ અમુક ધંધાની ડીગ્રી મેળવવાને માટે અમુક પ્રકારની લાયકાત મેળવી પરીક્ષા પાસ કરવી પડે છે, તેમ શ્રાવક એ ડીગ્રી પ્રાપ્ત કરવાને માટે ઉપરોક્ત ગુણો મેળવવાની જરૂર છે, એ ગુણો મેળવ્યા સિવાય શ્રાવકધર્મ અંગીકાર કરનાર અથવા શ્રાવકધર્મ પાળવાની જીજ્ઞાસાવાળા તે ધર્મ યથાર્થ પાળી શકે નહીં અથવા તેના અંગની ફરજ તે બજાવી શકે નહીં, ત્યારે શ્રાવકધર્મનું સ્વરૂપ જાણવાની આપણી ફરજ છે, કેમકે ઉપર બતાવેલા ગુણો કરતાં શ્રાવકધર્મ જુદો છે એમ શાસ્ત્રકારોનો ઉદ્દેશ છે. શ્રાવકધર્મના બે વિભાગ કરેલા છે. સામાન્ય ધર્મ અને વિશેષ ધર્મ. શ્રાવકના એકવીશ ગુણ તથા માર્ગાનુસારીના પાંત્રીશ ગુણ એ સામાન્ય ધર્મમાં આવે છે, અને સમકિત મૂળ બાર વ્રત વિશેષ ધર્મમાં આવે છે. એ વિશેષ ધર્મને રત્નની ઉપમા આપવામાં આવેલી છે. સમકિત મૂળ બાર વ્રતનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજી યથાશક્તિ અંગીકાર કરનાર અને દ્રવ્યભાવથી તેનું પાલન કરનાર શ્રાવક સામાન્ય વ્યક્તિ કરતાં ગુણોમાં હજાર દરજ્જે ઉત્તમ છે. ગુણસ્થાનકમાં તેમનું સ્થાન પાંચમું છે. જિનોક્ત તત્ત્વો ઉપર તેની નિર્મળ શ્રદ્ધા હોય છે. ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ એ ચાર કષાયો તેના પાતળા પડેલા હોય છે, એટલે અનંતાનુબંધી અને અપ્રત્યાખ્યાની કષાય તેના નષ્ટ થયેલા હોય છે, ને ઉપશમ અથવા ક્ષયોપશમ ભાવને પામેલા હોય છે. તેના વિચાર ઉત્તમ હોવાની સાથે આચાર પણ ઉત્તમ હોય છે, જેથી પોતાની અને ધર્મની નિંદા કે હેલના થાય એવા પ્રકારના તેના આચરણ હોતાં નથી. સમ્યકૃત્વ મૂળ બાર વ્રતરૂપી ધર્મરત્ન યથાશક્તિ ગ્રહણ કરવાની

For Private And Personal Use Only

... સદ્‌ગુણોને પાળવાની ફરજ છે. એ ગુણોને રત્નની ઉપમા આપે લેલી છે. રત્ન એ ઝવેરાત છે, એના વેપારી જગતમાં ઘણા થોડા હોય છે ... વાને માટે દાબડી પેટી વિગેરે પણ ઉત્તમ સોના ચાંદીની હોય છે અને તે ... રાખી તે ચોરાઇ કે ખોવાઈ જાય નહીં તેવી રીતે તેનું રક્ષણ કરવામાં આવે છે. ગુણો ઉત્તમ સમ્યક્ત્વ મૂળાદિ જે વ્રતો છે તે ધારણ કરતાં પહેલાં ઉપર બતાવેલ ચાર ગુણો આપણામાં ઉત્પન્ન કરવાની ખાસ જરૂર છે. જો આપણે એ ચાર ગુણો મેળવવાને ઉદ્યોગ કરીએ નહીં તો પછી શ્રાવક એ વિશેષણ પણ ધારણ કરવાને લાયક નથી એમ ઠરે છે.

શ્રાવક ઉત્તરોત્તર ગુણોમાં વધતાં કયા કયા ગુણ ધારણ કરવાને અધિકારી બને છે તે બાબતમાં શાસ્ત્રકારે જુદી જુદી રીતે વર્ણન કરેલું છે. છેવટ પંદર ભેદે સિદ્ધિના બતાવેલા છે તેમાં ગૃહીલિંગ સિદ્ધ કહીને એટલે સુધી શ્રાવકની યોગ્યતા બતાવેલી છે. ભરત મહારાજ, કુર્માપુત્રાદિએ ગૃહીલિંગે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન કર્યાના દાખલા આપણા જાણવામાં છે. તે તમામનું નિરીક્ષણ નહીં કરતાં શ્રાવકની શરૂઆતની ભૂમિકા કેવી હોવી જોઇએ, એ જાણવાની આપણને વધુ અગત્ય છે, તેના માટે શાસ્ત્રકારોએ જે ચાર મુખ્ય વિશેષણો બતાવેલાં છે તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણી-સમજી તે પ્રમાણે વર્તન કરવાની શરૂઆત કરવામાં આવે તો શ્રાવક સમાજ વર્તમાનમાં જે પગથીઆ ઉપર છે, ત્યાંથી ઘણા ઉપરના પગથીએ આવી શકે. આત્મહિત ઇચ્છક શ્રાવક કયા ગુણોથી પોતાની પ્રગતિ કરવાની શરૂઆત કરી શકે તેટલા પુરતો જ અત્રે વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. તથાસ્તુ.

નંદલાલ લલ્લુભાઈ.

समाजसेवा–सेनीटेरीयम.

(અનુસંધાન પૃષ્ટ ૧૧૬ થી)

દયાના સિદ્ધાન્તને બરાબર ન્યાય આપવા ખાતર જરૂરનું છે કે વ્યાધિના પ્રસંગો જેમ બને તેમ દૂર કરી શકાય તે બાબતનું લોકોમાં વધારે ખુલાસાપૂર્વક અને અનેક જૂદા જૂદા આકારમાં જ્ઞાન ફેલાવવું અને નિયમોનો ભંગ ન કરવાથી થતા લાભો વારંવાર તેના મગજમાં ઠસાવવા–આ ખરી દયા છે. પડી ગયા પછી પાટો બાંધવો તેને બદલે પડતાંજ ઝીલી લેવા અથવા પગ ખસી જાય તેવી જમીનને ઘસી નાખવી એ વધારે સારૂં છે અને જૈન દૃષ્ટિએ એ સાચી દયા છે.

મંદવાડના ભોગ થઇ પડેલાને અંગે વ્યાધિનું દુઃખ ઓછું કરવાની અને

તે દૂર કરવાની બેવડી ફરજ પ્રાપ્ત થાય છે તેને અંગે હવે વિચાર કરીએ. અન્યને પીડાતા જોઇને જૈનહૃદય ગળી જાય છે, સળગી ઉઠે છે અને મનમાં ખરી પીડા થઇ આવે છે. કોઇને રડતાં જોઇને રડી પડતાં દયાળુ માણસો જોવામાં આવ્યા છે, કોઇનો વ્યાધિ જોઇને નરમ પડી જતાં આર્દ્ર હૃદયો અવલોક્યાં છે અને કોઇને પીડા સહન કરતાં જોઇને નિઃશ્વાસ મૂકતાં અંતઃકરણો દેખ્યાં છે. આ સર્વનું કારણ તેઓની આંતર લાગણી છે. મૈત્રી પ્રમોદ કરૂણા અને માધ્યસ્થ્ય ભાવનાનું સ્વરૂપ[1] અન્યત્ર વિસ્તારથી ચર્ચ્યું છે. તેમાં ત્રીજી કરૂણા ભાવનામાં પ્રાણી સહૃદયતા પૂર્વક અન્યનાં દુઃખ જોઇ તેના કર્મની ગતિ વિચારે છે અને એકલી ભાવના ભાવી બેસી રહેતો નથી, પણ ભાવનાકાળ પૂરો થતાં અન્યનાં દુઃખો ઓછાં કરવામાં અથવા દૂર કરવામાં પોતાથી બનતી સહાય આપે છે. દરેકે દરેક ભાવનાને વ્યવહારૂ આકારમાં મૂકવામાં આવે તો જ તે ફળ આપે છે, વિચાર કરીને બેસી રહેવાથી લાભ થતો નથી. વિચાર પ્રમાણે હૃદયમાં લાગણી થવી જોઇએ અને લાગણી પ્રમાણે વ્યવહાર થવો જોઇએ. દુઃખી કે વ્યાધિગ્રસ્તને દુઃખમાંથી છોડાવવા અનેક વ્યવહારૂ કાર્યો થઇ શકે તેમ છે, તેમાંથી અગત્યનાં કાર્યો તરફ આપણે લક્ષ્ય આપીએ.

વ્યાધિનું દુઃખ ઓછું કરવા અને દૂર કરવા માટે પ્રથમ દરજ્જે હોસ્પીટલ (ઔષધાલયો) સ્થાપવાની જરૂર છે. મધ્યમ અને ગરીબ સ્થિતિના માણસો વર્તમાન મોંઘવારીના અને સખ્ત હરીફાઇના વખતમાં મહા મુસ્કેલીએ પોતાનો ઉદરનિર્વાહ કરતા હોય છે તેવામાં ગફલતથી કે અશાતા વેદનીયના ઉદયથી વ્યાધિનો ભોગ થઇ પડે છે. આ વખતે તેમની બેવડી કફોડી સ્થિતિ થાય છે. વ્યાધિને લઇને કામધંધો કે નોકરી કરી શકાતી નથી તેથી આવક ઘટી જાય છે અથવા બંધ થાય છે અને વ્યાધિને અંગે દવા અને કરીનો ખરચ વધી પડે છે. આવો બેવડો માર જેઓ સહન ન કરી શકે તેઓ ચિંતા અને વ્યાધિથી આખરે શરીરને ઘસાવી નાખી મરણશરણ થાય છે, અને કદાચ જીવે છે તો પણ જાણે જીવનને ઘસડતા માલુમ પડે છે, મરવાને વાંકે જીવતા જેવા દેખાય છે. આવી સ્થિતિ અને આવા સંયોગોમાં દવા કે માવજતના પૈસા, ડાકટરોનાં બીલ અને પૌષ્ટિક ખોરાકની ગેરહાજરી કેવી દુઃખદ સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરે તે સહજ કલ્પી શકાય તેવું છે. આવા વર્ગના માણસો સારૂં ઔષધાલય સ્થાપવાની બહુજ જરૂર છે.

સર્વથી વધારે અગત્ય આરોગ્યગૃહો સ્થાપવાની છે. એને અંગ્રેજીમાં સેનીટેરીયમ Sanitarium કહે છે. એવા ગૃહમાં મંદવાડનો ભોગ થયેલા માણસો આવી વાસો કરે છે. અને ત્યાં સ્થાન અને દવા તથા માવજતનો લાભ લઇ વ્યાધિની પીડા ઓછી કરે છે અને મોટો ભાગ સારો થઇ પોતાને કામે લાગે છે. આવાં સેનીટેરીયમો અનેક રીતે બહુ ઉપયોગી છે. ઘણા વ્યા-

[1] જુઓ અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ પ્રસ્તાવ પ્રથમ—શાંતસુધારસ યોગશાસ્ત્ર આદિ ગ્રંથો.

[illegible] છે. [illegible]પૂર્વક સારવાર ન કરવાથી તેનો ચેપ લાગે છે અને [illegible] વ્યાધિઓને વંશપરંપરા [illegible] ઉત્પત્તિ [illegible] [illegible] પરિણામ હોય છે. જે ઘરમાં ચેપી વ્યાધિ થયો હોય ત્યાં તેના જંતુઓને સ્થાન વધારે મળે છે અને અનુકૂળ પ્રસંગો આવતાં તે વધારે ખીલે છે. આથી એ ઘર કે કુટુંબના માણસોને એવા ચેપી વ્યાધિઓ લાગવાના પ્રસંગો વધારે બને છે. આવો પ્રસંગ દૂર કરવાનો ઉપાય 'આરોગ્યગૃહો' છે. ત્યાં સ્વચ્છતા બહુ સારી જળવાય છે તેથી ચેપ લાગવાનો ભય ઘટી જાય છે. આપણા પૂર્વજો આ નિયમ બહુ સારી રીતે સમજતા અને તેથીજ દરેક મરણ પ્રસંગે કુટુંબીઓને દશબાર દિવસ સુધી કોરન્ટાઇનમાં રાખવાની ફરજ પાડતા હતા, દશ દિવસ સુધી સૂતક પાળવાની વ્યવસ્થા આવાજ કોઇ કારણે થઇ હોય એમ સંભવે છે. એ સૂતકના વખતમાં આહાર વ્યવહાર બહારના માણસ સાથે બંધ રહે છે અને ચેપ લાગે તેવી સર્વ વસ્તુનો નાશ કરવામાં આવે છે અને ઘરને સાફ કરવામાં આવે છે. અત્યારની આરોગ્યવિદ્યા પ્રમાણે આ સર્વ બાબત બરાબર બંધબેસતી આવે છે.

આરોગ્યગૃહો ગીચ હવાથી દૂર બનતા સુધી ઉંચી ટેકરીપર બાંધવાની જરૂર છે અને ત્યાં માંદા માણસોને જરૂરી ચીજો પૂરી પાડવાની ગોઠવણ કરવાની પણ જરૂર છે. સાધારણ વ્યાયામનાં સાધનો, ફરવા હરવાની જગ્યા અને નાનો બગીચો સાથે હોય તો ખુલ્લી હવાનો લાભ ઘણો મળે છે અને કુદરતના દેખાવો જોતાં મનમાં જે શાંતિ થાય છે તે વ્યાધિને ભૂલાવે છે. મોટા શહેરોમાં રહેવાનો જેમને અનુભવ છે તેઓ સારી રીતે જાણે છે કે મંદવાડ થયા પછી તબીઅત સુધારવાના પ્રસંગો ત્યાં ઘણાં ઓછાં હોય છે. ગટરની અથવા ગીચ હવા, સ્થાનનો સંકોચ અને માવજતની ગેરહાજરી પ્રાણઘાતકનીવડે છે. આવા દુઃખોમાં સબડતા ભાઇઓની દયા ખાવી એ ફરજ છે એટલુંજ નહિ પણ જરૂરીઆત છે. તમે મધ્યમ સ્થિતિનો એક માણસ દર માસે રૂપીયા ચાળીશ પચાશ લગભગ કમાતો હોય અને મુંબઇમાં રહેતો હોય તેને મંદવાડ આવે ત્યારે તેની કેવી દશા થાય છે તે જુઓ, તો તમારૂં જૈન હૃદય રડયા વગર રહેશે નહિ. તેની ઓરડીની વ્યવસ્થા, હવા પ્રકાશની સ્થિતિ, ફરનીચર તો શું પણ ખાટલા આદિની વાત આપણે બાજુ પર રાખીએ તો પણ મંદવાડની માવજતનાં સાધનો પણ એટલાં ઓછાં હોય છે અને એક નાના રૂમમાં સુનારા એટલાં હોય છે કે એવા સ્થાનમાં મનુષ્યજીવન કેવી રીતે શકય હોઇ શકે એમ લાગ્યા વગર રહે નહિ. આવા બંધુઓને ઉદાર આશ્રય આપવાની પ્રત્યેક શ્રીમાન્ બંધુની ફરજ છે.

મોટા રાજધાનીના શહેરમાં જે પરિસ્થિતિ છે તેનાથી બીજી રીતે ઘણી ખરાબ પરિસ્થિતિ નાના શહેરો અને ગામડાઓમાં છે. શહેરોમાં ગીચ વસ્તીના કારણે

દવા પ્રકારનો લાભ મળતો નથી ત્યારે ગામડાઓમાં અજ્ઞાનને લીધે આવ જાતની ખબર પડતી નથી. મોટા શહેરમાં સંગ્રહણી ક્ષય વિગેરે વ્યાધિઓનો પ્રકોપ જોવામાં આવે છે ત્યારે ગામડાઓમાં દમ વાયુ વિગેરે અનેક વ્યાધિઓ હોય છે.

એકંદરે આરોગ્યગૃહોની સર્વત્ર જરૂર છે. ચુકી હવાવાળા વિભાગમાં ટેકરી ઉપર અથવા ઊંચાણમાં ખાસ કરીને મધ્યમ સ્થિતિના કે ગરીબ વર્ગના બંધુઓનુ આરોગ્ય વધારવા માટે આવાં સ્થાનો યોજવામાં આવે અને સાથે વળી ત્યાં ઔષધાલય હોય તો સર્વ ગરજ સરે છે. વ્યાધિ ઓછા પણ એવાં સંયોગમાં થાય છે અને દૂર પણ કરી શકાય છે. અન્ય કોમમાં એવાં આરોગ્યગૃહો અત્યારે બહુ ચાલે છે, તેની વ્યવસ્થા અને વહીવટ જોતાં કેટલું ઉપયોગી કાર્ય તે કરે છે તે જણાઇ આવે તેમ છે. આરોગ્યગૃહમાં જે માંદો માણસ આવે છે તેને સ્વચ્છતા, સુઘડતા અને કુદરતનાં દેખાવો જોતાંજ એક એવા પ્રકારની રાહ્'ત મળે છે કે ત્યાં આવતાની સાથેજ તે એમ માને છે કે તેનો વ્યાધિ દૂર થઇ જશે. મંદવાડના પ્રસંગોમાં માંદાના મન ઉપર બહુ આધાર રહે છે. ગમે તેવો વિદ્વાન્ વૈદ્ય કે ડાકટર હોય પણ માંદા માણસને તેના ઉપર વિશ્વાસ ન બેસે તો તેને એ વૈદ્યથી લાભ થતો નથી, એવા ઘણા દાખલા જોવામાં આવ્યા છે. મતલબ એ છે કે કે વ્યાધિગ્રસ્ત મનુષ્યના મનપર સુંદર છાપ પડે એવા પ્રદેશમાં આરોગ્યાલય સ્થાપવાની બહુ જરૂર છે. આપણી ઘટતી જતી વસ્તીને એક અગત્યની જરૂરિયાત પૂરી પાડી તેના ઘટાડામાં કાંઇક અલ્પભાવ થવાનો તેથી સંભવ છે. નહિતો પછી આપણે એક વખત અન્યત્ર[1] જોઇ ગયા તેમ સંખ્યામાં ઘટયાજ જઇએ તો પરિણામે બહુ ભયંકર સ્થિતિએ પહોંચી જઇએ.

સર્વ માણસો પોતાને ઘરે વૈદકીય મદદ મેળવી શકતા નથી, મેળવે તેટલાં સાધનો તેમની પાસે હોતા નથી, વૈદ્ય કે ડાકટર મળે તોપણ વાતાવરણ તેમની વિરૂદ્ધ હોય છે, વાઢકાપના પ્રસંગે તો તેમનો મરોજ થાય છે અને તેથી સર્વ બંધુઓને સહાય કરવા માટે તેમજ વ્યાધિનો ચેપ તેમના કુટુંબીજનો, આપ્તજનો કે મિત્રોમાં વિસ્તરે નહિ તે માટે આરોગ્યભુવનોની ખાસ જરૂર છે. શ્રીમાનોએ વિચારવાનું છે કે એવા તેમના ભુવનમાં સ્વામીબંધુ આવે અને તેની તબીઅત સુધરી જાય તો કેટલું સારૂં. તે જીવીને પછી પાપ કરે જેના નિમિત્ત કારણ શેઠીઆઓ થાય એ સિદ્ધાન્ત જૈન મતાનુસાર નથી. હાલ મારવાડમાં કોઇ તેરાપંથીઓ એવો મત ધરાવે છે; પરંતુ તે યુક્તિ, ધર્માજ્ઞા અને સાધારણ અક્કલથી પણ વિરૂદ્ધ છે. જેમના હૃદયમાં દયા વસી રહેલી છે તે તો દયાની નજરેજ જુએ છે; પ્રાણીનું દુઃખ જોઇ તેને મોટી ગ્લાનિ થઇ આવે છે અને તે દૂર કરવા માટે તે તત્પર

૧ જુઓ આપણી ઘટ તી જતી વસ્તીપરનો મારો લેખ જૈ. ધ. પ્ર. પુ. ૫.

જો જૈન હોય તો તેની ભાવના એટલી વિશાળ થઈ જાય છે કે દયાનો વિચાર કરવામાં તે સ્વધર્મી છે કે અન્યધર્મી છે તે પણ જોતા નથી, મનુષ્ય પશુનો તફાવત રાખતા નથી, તે તો જેટલા પ્રાણીનું બની શકે તેટલાનું અને તેટલું દુઃખ ઓછું કરવા સખ્ત પ્રયત્ન કરે છે, તેને માટે બનતી યોજના કરે છે અને બને તેટલો આત્મભોગ આપે છે. તેમ કરવામાં તેને નથી રહેતી માનની સ્પૃહા, નથી રહેતી અભિનંદન મેળવવાની ઇચ્છા, કે નથી રહેતી માન અકરામ કે ટાઈટલ મેળવવાની ઇચ્છા; એ તો માત્ર પ્રેમ ખાતર, દયા ખાતર, લાગણી ખાતર ઉશ્કેરાઈ જાય છે અને અહિંસા ધર્મના પ્રતિપાદનમાં પોતાની જાતની પણ દરકાર ન કરતાં ગમે તે ભોગે દયાનો ઝુંડો ફરકાવે છે.

આ જૈનની દયા છે, આ જૈન હૃદય છે, આ જૈન ભાવના છે! સુંદર ઔષધાલયો સ્થાપવા, ત્યાં દરમાસે છાપામાં સંખ્યા દેખાડવા ખાતર નહિ પણ સત્ય પ્રેમથી દવા આપવી, માવજતના નિયમો બતાવવા, મોટા ડાકટરો માંદાની મુલાકાત પણ મફત લે અને ગરીબને બીજી રાહત જોઈએ તો તે પણ મળે તેવી વ્યવસ્થા કરવી, આરોગ્યાલયમાં નિયમસર માંદા અને નબળાઈ સાથે સાજા થયેલા માણસો પાણી ફેર માટે આવે તેમને બંધુભાવે વાત્સલ્ય પૂર્વક આદર આપવો, વિવિધ પ્રકારના સુખ સાધનોની યોજના કરવી, હવા પ્રકાશનાં સાધનો વિસ્તારવા, મનને શાંતિ મળે તેવાં યોગ્ય સાધનો યોજવાં, ધાર્મિક બાબતમાં પ્રગતિ થાય તેટલા માટે તેમાં વસનારને અનુકૂળ ઉપાશ્રય ને મંદિરની પણ ત્યાં સ્થાપના કરવી, મધુરસ્વરે પ્રભુનું ગુણગાન કરનારની યોજના કરવી વિગેરે અનેક રીતે દુઃખના વખતમાં દુઃખ ન સાંભરે તેવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરવાનાં પ્રસંગો છે. સહરાના ભયંકર રણમાં તે શાંત સ્થાન છે અને માંદાના આશિર્વાદ મેળવવાનું અથવા વધારે સારી રીતે કહીએ તો પોતાની ફરજ બજાવવાનું મુખ્ય સાધન છે.

કમનશીબે આવી વિશાળ ભાવના હાલમાં ભૂલાઈ ગઈ છે; સખાવતનો ખ્યાલ ફરી ગયો છે, દયાધર્મ વીસરાઈ ગયો છે, વર્તમાન દેશકાળની જરૂરીઆત તરફ લક્ષ્ય આપવાનો ઉપદેશ પણ બંધ થયો છે. જૈનના મુખ્ય સિદ્ધાન્ત તરફ ઉપેક્ષા બતાવાય છે. સો વરસ પહેલાં જે આરોગ્યાલય કે ઔષધાલયની જરૂર ન હોતી તે હરીફાઈ અને મુંઝવણવાળા જીવનમાં હજાર દરજ્જે ઉભી થઈ છે અને તેને લઈને આવી બાબતમાં સખાવતનો માર્ગ ખુલ્લો કરવાની જરૂર છે. સખાવત આપણી કોમ ઘણી કરે છે, પણ કેટલીક વાર તેમાં વિવેક રહેલો જોવામાં આવતો નથી. અત્યારે પૈસા મોંઘા છે, હરીફાઈ ઘણી સખ્ત છે, જીવન કલહ ઘણો વધ્યો છે અને હજુ ઘણો વધશે એમ જણાય છે. એક પ્રાંત સાથેજ અગાઉ સંબંધ હતો તેને બદલે હવે લગભગ પોણી દુનિયા સાથે સંબંધ રાખવો પડે છે.

એવી સંઘવાડનાં પ્રસંગો જોયાં છે, તેવા વખતમાં વર્તમાન જમાનાને બીલકુલ બીન અનુસરતી બાબતમાં લાખો રૂપિયા ખરચાઇ જતા જોવાય અને સાથે એકદમ જરૂરી બાબતમાં સંકોચ થતો દેખાય તો જરૂર સહૃદય માણસને ભવિષ્યની ચિંતા થયા વગર રહે નહીં. આપણી અત્યારે આવી સ્થિતિ છે. આપણી કોમની સખાવતની લાગણી ખરેખર પ્રશંસનીય છે, સમુદાય દૃષ્ટિએ ગૌરવ લેવા જેવી છે, પણ એના વિવેકનો વિચાર કરીએ તો ખેદ થાય તેવું છે. પૈસા ન ખરચવા એમ કોઇ કહેતું નથી, પણ તેમાં બહુ વિચાર કરવાની જરૂર છે. એક સંઘ કહાડીને સવા દોઢ લાખ રૂપીઆ ખરચી નાખવા તેનો નિષેધ કરવો એ કદાચ જૈન દૃષ્ટિએ ઉચિત ન હોય તો પણ રેલવે મોટરના જમાનામાં અર્થ વગરનો વ્યય તો કહીજ શકાય. તેને બદલે તેજ રકમનો વ્યય આવા સ્વધર્મી બંધુઓનાં દુઃખના નિવારણમાં થાય તો બહુ ઠીક એમ કહેવામાં મને તો જૈન નજરે દોષ લાગતો નથી. છતાં આપણે નિષેધ પ્રતિપાદનની વાત બાજુએ મૂકો, સંઘ કાઢવા હોય કે નવકારશીઓ જમાડવી હોય તેમને તેમનો માર્ગ લેવા દો, પણ આપણે તેમને વિજ્ઞપ્તિ કરીશું કે તેઓએ તેઓના ધનનો થોડો લાભ સ્વધર્મી બંધુઓનાં, જનસમૂહનાં આવાં દુઃખો ઓછાં કરવામાં પણ આપવો. મનુષ્યનું દુઃખ દૂર કરવામાં જે ફાળો આપવામાં આવશે તે ખરી સખાવત છે. આપણે લુલાં લંગડાં ઢોરોનાં દુઃખો ઓછાં કરવાની રૂડી ઇચ્છાથી પાંજરાપોળો સ્થાપીએ છીએ, જો કે વ્યવસ્થા કે વિચારણાના અભાવે ત્યાં તે ઇચ્છા પૂરતી રીતે પાર પડે છે કે નહિ તે જૂદો સવાલ છે, પરંતુ જ્યારે આપણી ભાવના આટલી વિશાળ છે તો પછી આપણા બંધુઓની પીડા દૂર કરવા માટે આપણે જેટલું કરીએ તેટલું ઓછું છે. દયાનો સિદ્ધાન્ત અને પ્રેમનો સિદ્ધાન્ત લગભગ એક સરખો છે. માત્ર જૂદા જૂદા દૃષ્ટિબિન્દુથી એ સવાલ સામું જોવાનું થાય છે. દયા ખાતર કે પ્રેમ ખાતર આરોગ્યાલય બંધાવી તેની રીતસર વ્યવસ્થા કરી હામહામ તેનો લાભ આપવાનો વિચાર કરવા શ્રીમાનોને વિજ્ઞપ્તિ કરવાનો આ પ્રસંગ છે, આપણા જીવન માટે જરૂરી છે અને આપણી ધર્મભાવના પોષવાનું તે ઉપયોગી સાધન છે.

મૌક્તિક.

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

હિતશિક્ષાના રાસનું રહસ્ય.

(અનુસંધાન પૃષ્ટ ૧૨૧ થી)

સર્વજ્ઞનો ધર્મ સુશર્ણ જાણી, આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી;
અનાથ એકાંત સનાથ થાશે, એના વિના કોઇ ન બાંહ્ય સ્હાશે.

" સર્વજ્ઞ જિનેશ્વર દેવે નિઃસ્પૃહતાથી બોધેલો ધર્મ ઉત્તમ શરણરૂપ જાણીને મન વચન અને કાયાના પ્રભાવવડે હે ચેતન ! તેને તું આરાધ આરાધ, તું કેવળ અનાથરૂપ છો તે સનાથ થઇશ. એના વિના ભવાટવીભ્રમણમાં તારી બાંહ્ય કોઇ સ્હાનાર નથી. " સંસારના જે આત્માઓ માયિક સુખને કે અવદર્શનને શરણરૂપ માને તે અધોગતિ પામે, તેમજ સદૈવ અનાથ રહે એવો બોધ કરનારૂં ભગવાન્ અનાથી મુનિનું ચરિત્ર નીચે પ્રમાણે:—

અનેક પ્રકારની લીલાથી યુક્ત મગધદેશનો શ્રેણિક રાજા અશ્વક્રીડાને માટે મંડિકૂક્ષ એ નામના વનમાં નીકળી પડ્યો. વનની વિચિત્રતા મનોહારિણી હતી. નાના પ્રકારનાં તરૂકુંજ ત્યાં આવી રહ્યા હતા, નાના પ્રકારની કોમળ વલ્લિકાઓ ઘટાટોપ થઇ રહી હતી, નાના પ્રકારનાં પંખીઓ આનંદથી તેનું સેવન કરતાં હતાં, નાના પ્રકારનાં પક્ષિયોનાં મધુર ગાયન ત્યાં સંભળાતાં હતાં, નાના પ્રકારનાં ફૂલથી તે સ્થળ છવાઇ રહ્યું હતું, નાના પ્રકારનાં જળના ઝરણ ત્યાં વહેતાં હતાં, ટુંકામાં સૃષ્ટિસૌંદર્યનાં પ્રદર્શનરૂપ હોઇને તે વન નંદનવનની તુલ્યતા ધરાવતું હતું. ત્યાં એક તરૂતળે મહા સમાધિવંત પણ સુકુમાર અને સુખોચિત મુનિને તે શ્રેણિકે બેઠેલા દીઠા. એનું રૂપ દેખીને તે રાજા અત્યંત આનંદ પામ્યો. એ અતુલ્ય ઉપમા રહીત રૂપથી વિસ્મય પામીને મનમાં તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. અહો ! આ મુનિનો કેવો અદ્ભૂત વર્ણ છે ! અહો ! એનું કેવું મનોહર રૂપ છે ! અહો ! આર્યની કેવી અદ્ભૂત સૌમ્યતા છે ! અહો ! આ કેવી વિસ્મયકારક ક્ષમાના ધરનાર છે ! અહો ! આનાં અંગમાં વૈરાગ્યની કેવી ઉત્તમ સ્ફુરણા છે ! અહો ! આની કેવી નિર્લોભતા જણાય છે. અહો ! આ સંયતિ કેવું નિર્ભય અપ્રભુત્વ ધરાવે છે ! અહો ! એનું ભોગનું અસંગતિપણું કેવું સુદ્રઢ છે ! એમ ચિંતવતો ચિંતવતો, મુદિત થતો થતો, સ્તુતિ કરતો કરતો, ધીમેથી ચાલતો ચાલતો, પ્રદક્ષિણા દઇને તે મુનિને વંદન કરી અતિ સમીપ નહીં તેમ અતિ દૂર નહીં એમ તે બેઠો. પછી બે હાથની અંજળી કરીને વિનયથી તેણે તે મુનિને પૂછ્યું ' હે આર્ય ! તમે પ્રશંસા કરવા યોગ્ય એવા તરૂણ છો, ભોગવિલાસને માટે તમારી વય અનુકૂળ છે, ' સંસારમાં નાના પ્રકારનાં સુખ રહ્યાં છે, ઋતુ ઋતુનાં કામભોગ, તેમ જ મનોહારિણી સ્ત્રીઓનાં મુખવચનનું મધુરૂં શ્રવણ છતાં એ સઘળાંનો ત્યાગ કરીને મુનિત્વમાં તમે મહા ઉદ્યમ કરો છો એનું

For Private And Personal Use Only

શું કારણ? તે તમે કૃપાનુગ્રહથી કહો.' રાજાનાં વચનનો આવો અર્થ સાંભળીને મુનિએ કહ્યું 'હું અનાથ હતો. હે મહારાજા! મને અપૂર્વ વસ્તુનો પ્રાપ્ત કરાવનાર, તથા યોગ ક્ષેમનો કરનાર, મારાપર અનુકંપા આણનાર, કરૂણાથી કરીને પરમ સુખનો દેનાર એવો સુહૃદ્ મિત્ર લેશમાત્ર પણ કોઈ ન થયો, એ કારણ અનાથીપણાનું હતું.' શ્રેણિક મુનિનાં ભાષણથી સ્મિત હસી પડ્યો. 'અરે! તમારે મહા ઋદ્ધિવંતને નાથ કેમ ન હોય, ક્યો કોઈ નાથ નથી તો હું થઉં છું. હે ભયત્રાણ! તમે ભોગ ભોગવો. હે સંયતિ! મિત્ર જ્ઞાતિએ કરી દુર્લભ એવો તમારો મનુષ્યભવ સુલભ કરો!' અનાથીમુનિએ કહ્યું 'અરે શ્રેણિક! મગધદેશના રાજા! તું પોતે અનાથ છો તો મારો નાથ શું થઈશ? નિર્ધન તે ધનાઢ્ય ક્યાંથી બનાવે? અબુધ તે બુદ્ધિદાન ક્યાંથી આપે? અજ્ઞ તે વિદ્વત્તા ક્યાંથી દે? વંધ્યા તે સંતાન ક્યાંથી આપે? જ્યારે તું પોતે અનાથ છો, ત્યારે મારો નાથ ક્યાંથી થઈશ?' મુનિનાં વચનથી રાજા અતિ આકુળ અને અતિ વિસ્મય થયો. કોઈ કાળે જે વચનનું શ્રવણ થયું નહોતું એવાં વચનનું યતિમુખથી શ્રવણ થયું, એથી તે શંકાગ્રસ્ત થયો. તે બોલ્યો 'હું અનેક પ્રકારનાં અશ્વનો ભોગી છું, અનેક પ્રકારના મદોન્મત્ત હાથીઓનો હું ધણી છું, અનેક પ્રકારની સેના મને આધિન છે, નગર અંતઃપુર અને ગ્રામ ચતુષ્પાદની મારે કંઈ ન્યૂનતા નથી, મનુષ્ય સંબંધી સઘળા પ્રકારના ભોગ મને પ્રાપ્ત છે, અનુચરો મારી આજ્ઞાને રૂડી રીતે આરાધે છે, પાંચે પ્રકારની સંપત્તિ મારે ઘેર છે, સર્વ મનોવાંછિત વસ્તુઓ મારી સમીપે રહે છે, આવો હું જાજ્વલ્યમાન છતાં અનાથ કેમ હોઉં? રખે હે ભગવન્! તમે મૃષા બોલતા હો.' મુનિએ કહ્યું "હે રાજન્! મારા કહેલા અર્થની ઉત્પત્તિને તું બરાબર સમજ્યો નથી. તું પોતે અનાથ છો, પરંતુ તે સંબંધી તારી અજ્ઞતા છે. હવે હું કહું છું તે અવ્યગ્ર અને સાવધાન ચિત્તે કરીને તું સાંભળ, સાંભળીને પછી તારી શંકાનો સત્યાસત્ય નિર્ણય કરજે. મેં પોતે જે અનાથપણાથી મુનિત્વ અંગીકૃત કર્યું છે તે હું પ્રથમ તને કહું છું:—

કોસંબી નામે અતિ જીર્ણ અને વિવિધ પ્રકારના ભેદની ઉપજાવનારી એક સુંદર નગરી છે, ત્યાં ઋદ્ધિથી પરિપૂર્ણ ધનસંચય નામનો મારો પિતા રહેતો હતો. પ્રથમ યૌવન વયને વિષે હે મહારાજા! અતુલ્ય અને ઉપમા રહીત મારી આંખોને વિષે વેદના ઉત્પન્ન થઈ. દુઃખપ્રદ દાહજ્વર આખે શરીરે પ્રવર્ત્તમાન થયો. શસ્ત્રથી પણ અતિ તિક્ષ્ણ તે રોગ વૈરીની પેઠે મારા પર કોપાયમાન થયો. મારૂં મસ્તક તે આંખની અસહ્ય વેદનાથી દુઃખવા લાગ્યું. ઇંદ્રના વજ્રના પ્રહાર સરખી બીજાને પણ રૌદ્ર ભય ઉપજાવનારી એવી તે અત્યંત પરમ દારૂણ વેદનાથી હું બહુ શોકાર્ત્ત થયો. શારીરિક વિદ્યાના નિપૂણ અનન્ય મંત્ર મૂળીના સુજ્ઞ વૈદરાજ મારી તે વેદનાનો નાશ કરવાને માટે આવ્યા,

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

અનેક પ્રકારના ઔષધોપચાર કર્યા, પણ તે વૃથા ગયા. એ મહા નિપુણ ગણાતા વૈદરાજો મને તે દરદથી મુક્ત કરી શક્યા નહીં, એજ હે રાજન્! મારૂં અનાથપણું હતું. મારી આંખની વેદના ટાળવાને માટે મારા પિતાએ સર્વ ધન આપવા માંડ્યું, પરંતુ તેથી કરીને પણ મારી તે વેદના ટળી નહીં, હે રાજન્! એજ મારૂં અનાથપણું હતું. મારી માતા પુત્રના શોકે કરીને અતિ દુઃખાર્ત્ત થઇ, પરંતુ તે પણ મને તે દરદથી મૂકાવી શકી નહીં, એજ હે મહારાજન્! મારૂં અનાથપણું હતું. એક ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલા મારા જ્યેષ્ઠ અને કનિષ્ઠ ભાઇઓ પોતાથી બનતો પરિશ્રમ કરી ચૂક્યા પણ મારી વેદના ટળી નહીં, હે રાજન્! એજ મારૂં અનાથપણું હતું. એક ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલી મારી જ્યેષ્ઠા અને કનિષ્ઠા ભગિનીઓથી મારૂં દુઃખ ટળ્યું નહીં, હે મહારાજા! એજ મારૂં અનાથપણું હતું. મારી સ્ત્રી જે પતિવ્રતા, મારાપર અનુરક્ત અને પ્રેમવતી હતી, તે આંખે પરિપૂર્ણ આંસુ ભરી મારા હૃદયને સિંચતાં ભીંજાવતી હતી, અન્ન પાણી અને નાના પ્રકારનાં અંઘોલણ, ચુવાદીક સુગંધી દ્રવ્ય, અનેક પ્રકારના ફૂલ, ચંદનાદિકના વિલેપન. મને જાણતા અજાણતા કર્યા છતાં પણ હું તે યૌવનવંતી સ્ત્રીને ભોગવી ન શક્યો, મારી સમીપથી તે ક્ષણ પણ અળગી નહોતી રહેતી, અન્ય સ્થળે જતી નહોતી, હે મહારાજા! એવી સ્ત્રી પણ મારા રોગને ટાળી શકી નહીં, એજ મારૂં અનાથપણું હતું. એમ કોઇના પ્રેમથી, કોઇના ઔષધથી, કોઇના વિલાપથી કે કોઇના પરિશ્રમથી એ રોગ ઉપશમ્યો નહીં. મેં એ વેળા પુનઃ પુનઃ અસહ્ય વેદના ભોગવી. પછી હું અનંત સંસારથી ખેદ પામ્યો. એકવાર જો હું આ મહાવિડંબનામય વેદનાથી મુક્ત થઉં તો ખંતી, દંતી અને નિરારંભી પ્રવજ્યાને ધારણ કરૂં; એમ ચિંતવતો હું શયન કરી ગયો. જેટલે રાત્રિ અતિક્રમી ગઇ એટલે હે મહારાજા! મારી તે વેદના ક્ષય થઇ ગઈ; અને હું નિરોગી થયો. માત, તાત, અને સ્વજન બંધવાદિકને પ્રભાતે પૂછીને મેં મહા ક્ષમાવંત, ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ કરવાવાળું, આરંભોપાધિથી રહીત એવું અણગારત્વ ધારણ કર્યું. ત્યારપછી હું આત્મારૂપ પરમાત્માનો નાથ થયો. હવે સર્વ પ્રકારના જીવનો હું નાથ છઉં." અનાથી મુનિએ આમ અશરણભાવના તે શ્રેણિક રાજાના મનપર દૃઢ કરી.

હવે બીજો ઉપદેશ તેને અનુકૂળ કહે છે. "હે રાજન્! આ આપણો આત્માજ દુઃખની ભરેલી વૈતરણીનો કરનાર છે, આપણો આત્માજ ક્રૂર શાલ્મલી વૃક્ષનાં દુઃખનો ઉપજાવનાર છે, આપણો આત્માજ મનોવંચ્છિત વસ્તુરૂપી દુધની દેવાવાળી કામધેનુ ગાયના સુખનો ઉપજાવનાર છે, આપણો આત્માજ નંદનવનની પેરે આનંદકારી છે, આપણો આત્માજ કર્મનો કરનાર છે, આપણો આત્માજ તે કર્મનો ટાળનાર છે, આપણો આત્માજ દુઃખોપાર્જન કરનાર છે, આપણો આત્માજ સુખોપાર્જન કરનાર છે, આપણો આત્માજ મિત્ર ને આપણો આત્માજ વૈરી છે. આપણો આત્મા કનિષ્ટ આચારે સ્થિત અને આપણો આત્માજ નિર્મળ આચારે સ્થિત રહ્યો છે." એ તથા

For Private And Personal Use Only

એવું અનેક પ્રકારે તે અનાથી મુનિએ શ્રેણિક રાજા પ્રત્યે સંસારનું અનાથપણું કહી બતાવ્યું. તેથી શ્રેણિક રાજા અતિ સંતોષ પામ્યો. તે યુગલ હાથની અંજલી કરીને એમ બોલ્યો કે "હે ભગવન્ ! તમે મને ભલી રીતે ઉપદેશ્યો. તમે જેમ હતું તેમ અનાથપણું કહી બતાવ્યું. હે મહાઋષિ ! તમે સનાથ, તમે સબંધવ, અને તમે સધર્મ છો. તમે સર્વ અનાથના નાથ છો. હે પવિત્ર સંયતિ ! હું તમને ખમાવું છું. જ્ઞાનરૂપ તમારી શિક્ષાને વાંછું છું. ધર્મધ્યાનમાં વિઘ્ન કરવાવાળું ભોગ ભોગવ્યા સંબંધીનું મેં તમને હે મહા ભાગ્યવંત ! જે આમંત્રણ દીધું તે સંબંધીનો મારો અપરાધ મસ્તક કરીને ખમાવું છું." એવા પ્રકારથી સ્તવીને રાજપુરૂષકેશરી પરમાનંદ પામી રોમરાયના વિકસિત મૂળ સહીત પ્રદક્ષિણા કરીને વિનય પૂર્વક વંદન કરી સ્વસ્થાનકે ગયો.

અહો ભવ્યો ! મહા તપોધન, મહા મુનિ, મહા પ્રજ્ઞાવંત, મહા યશવંત, મહા નિર્ગ્રંથ અને મહા શ્રુત અનાથી મુનિએ મગધ દેશના રાજાને પોતાનાં વિતક ચરિત્રથી જે બોધ આપ્યો છે તે ખરેખરી અશરણભાવના સિદ્ધ કરે છે. મહામુનિ અનાથીએ સહન કર્યાં તુલ્ય વા એથી અતિ વિશેષ અસહ્ય દુઃખ અનંત આત્માઓ સામાન્ય દૃષ્ટિથી ભોગવતા દેખાય છે. તત્સંબંધી તમે કિંચિત્ વિચાર કરો ! સંસારમાં છવાઈ રહેલી અનંત અશરણતાનો ત્યાગ કરી સત્ય શરણરૂપ ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાન અને પરમ સુશીલતાને સેવો. અંતે એજ મુક્તિનાં કારણરૂપ છે. જેમ સંસારમાં રહ્યા અનાથી અનાથ હતા તેમ પ્રત્યેક આત્મા તત્ત્વજ્ઞાનની ઉત્તમ પ્રાપ્તિ વિના સદૈવ અનાથજ છે ! સનાથ થવા પુરૂષાર્થ કરવું એજ શ્રેય છે !

ઉપર બતાવેલી કથાને અંતે આ પ્રાણીને સનાથ થવા માટે પુરૂષાર્થ કરવાનું સૂચવ્યું છે તે કરવાને માટે પ્રાતઃકાળે ઉઠ્યા પછી શ્રાવકે પોતાને યોગ્ય પ્રયત્ન કરવો ઘટિત છે. પ્રથમ તો પોતાના ઘરદેરાસરમાં જઈને પ્રભુને જુહારવા. આમ કહેવા ઉપરથી એ સૂચિત થાય છે કે દરેક જૈનબંધુને ઘરે જો સગવડ હોય તો ઘરદેરાસર હોવું જોઈએ. જિનભક્તિને જ સારભૂત માનનારા ઉત્તમ જીવો જો સગવડ હોય છે તો તેની ગોઠવણ કરેજ છે. કારણ કે ઘરદેરાસરથી ઘરનાદરેક માણસ-સ્ત્રીઓ બાળકો વિગેરે આસ્તિક થાય છે-રહે છે. યથાશક્તિ પરમાત્માની ભક્તિ કરવાની પોતાની ફરજ સમજે છે. બીજા પણ ઘરદેરાસરથી અનેક લાભ છે. અનેક ઉત્તમ જીવોના પોતાને ઘરે પગલાં થાય છે. ચતુર્વિધ સંઘ-યાત્રાળુવર્ગ દર્શન નિમિત્તે ઘરે આવે છે. વળી જન્મતિથિઓ, દેરાસરની વર્ષગાંઠ, લગ્નાદિ શુભ પ્રસંગોએ પૂજાસ્નાત્રાદિ મહોત્સવો થઈ શકે છે. આમ અનેક પ્રકારનાં લાભનું ઘરદેરાસર નિમિત્ત કારણ છે. તે સાથે તેની આશાતના-અવજ્ઞા-નિરાદર ન થાય એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. લાભને બદલે ટોટો ન થઈ જાય એ સંભાળવાનું છે.

ઘરદેરાસરે દર્શન કર્યા પછી નગરના મોટા ચૈત્યે દર્શન કરવા જવું. ત્યાં પ્રથમ નિસ્સિહી વિગેરે દશત્રિક જાળવવાના છે તેનું વર્ણન ટુંકામાં હવે પછીના અંકમાં હેતુપૂર્વક આપવામાં આવશે. (ચાલુ)

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पुस्तकोनी पहोंच.

१ उपाध्याय श्री समयसुंदर गणिविरचित विशेष शतक.

આ પ્રશ્નોત્તરનો ગ્રંથ આગ્રા નિવાસી શેઠ લક્ષ્મીચંદ અમરચંદ વેદ તરફથી ભેટ તરીકે મળ્યો છે. વાંચવા લાયક છે. અનેક બાબતોના ખુલાસા શાસ્ત્રાધાર સાથે આપવામાં આવ્યા છે. એકંદર ૧૦૦ પ્રશ્નોત્તર છે. મુનિ સુખસાગરજીએ સંશોધિત કરેલ છે. યોગ્ય સાધુ સાધ્વીને તેમજ જૈન સંસ્થાઓને લક્ષ્મીચંદ જૈન શ્વેતાંબર લાઇબ્રેરી. બેલનગંજ. આગ્રા. પત્ર લખવાથી ભેટ મળી શકે છે.

THE LIHGT OF THE SOLE.

(હૃદય પ્રદીપનું ઇંગ્લિશ ભાષાંતર)

આ બુક અમારી સભા તરફથી બહાર પડેલ હૃદય પ્રદીપ નામની બુકને આધારે તેમાંના ૩૬ શ્લોક લઇને ગુજરાતી ભાષાંતર અને ઇંગ્લીશમાં શબ્દાર્થ અને નોટ સહીત **મોતીલાલ મુળજીભાઈ** તરફથી શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી જૈન સભાના ઓ. સેક્રેટરી તરીકે બહાર પાડવામાં આવી છે. મર્હુમ ન્યાયાધીશ મી. **લલ્લુભાઇ મોતીચંદ** મહેતા બી. એ. એલ એલ. બી. ને અર્પણ કરવામાં આવેલ છે. આ ગૃહસ્થનું અનુકરણીય જન્મ ચરિત્ર આરંભમાં ઇંગ્લીશ ભાષામાં આપવામાં આવ્યું છે. બુક ખાસ વાંચવા લાયક છે. જન્મ ચરિત્રાદિ ઇંગ્લિશ વિભાગ એટલો બધો સુંદર લખાયેલ છે કે તેને માટે સારા સારા વિદ્વાનોએ પણ ઉંચો મત દર્શાવ્યો છે. વૈરાગ્ય વાસનાને દ્રઢ કરવા માટે સાદ્યંત વાંચવા યોગ્ય છે. થોડા દિવસમાંજ પહેલી આવૃત્તિ ખલાસ થઇ છે. બીજી આવૃત્તિ છપાનાર છે. ઇચ્છકે **શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી જૈન સભા. ભાવનગરને** નામે લખવું.

૩ શ્રીમાન્ યશોવિજયજી વિરચિત ચોવિશી.

(ભાવાર્થ અને વિવેચન)

આ બુક **માસ્તર દુર્લભદાસ કાળીદાસે** ઘણા પ્રયાસથી તૈયાર કરેલી **જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ. મેસાણા** તરફથી બહાર પાડવામાં આવી છે. શ્રીમાન્ યશોવિજયજી **મહારાજે** તદ્દન સાદી ગુજરાતી ભાષામાં રચેલા ૨૪ સ્તવનોની અંદર સમાવેલા ગંભીર અર્થને આ બુકમાં બહુ સારી રીતે **પ્રકાશિત** કરવામાં આવેલ છે. પ્રયાસ પ્રશંસા પાત્ર છે. કિંમત માત્ર ત્રણ આનાજ રાખવામાં આવી છે. પહેલી આવૃત્તિ ખલાસ થઇ છે. બીજી આવૃત્તિ છપાવાની છે. ખાસ વાંચવા લાયક છે. વાંચતાં આલ્હાદ ઉપજવા સાથે પ્રભુભક્તિમાં લીન કરે તેવી છે.

૪ त्रिस्तुतिक मत मिमांसा.

(પ્રથમ ભાગ)

લેખક મુનિ કલ્યાણવિજયજી.

આ બુક એસ. એ. પોરવાલ. મુ. ગુડા બાલોતરા (મારવાડ) તરફથી છપાવીને બહાર પાડવામાં આવી છે. તેની એક નકલ અમારી ઉપર મોકલવામાં આવી છે. તેની અંદર જૈન ભીક્ષુના નામથી લખેલા એક મુનિના લેખ ઉપરથી ત્રણ સ્તુતિવાળા બે મુનિઓએ તેના ઉત્તરમાં

For Private And Personal Use Only

એક બુક છપાવેલી તેનો ઉત્તર છે. આવી બુકો બહાર પાડવાની આધુનિક સમયમાં આવશ્યકતા નથી, લાભકારક નથી, એમ પ્રસ્તાવનામાં કબુલ કર્યા છતાં આ બુક લખવા માટે જે કારણ ઉપસ્થિત થયેલ છે તે જણાવેલ છે. પરંતુ અમારો નમ્ર અભિપ્રાય તો એવો જ થાય છે કે આવા પ્રયાસો માત્ર નિરર્થક છે એટલું જ નહી પણ જૈનવર્ગને હાનિકારક છે, એથી કુસંપમાં વૃદ્ધિ થાય છે અને લાભ બીલકુલ થતો નથી. વળી એમ ઉત્તરોત્તર લખ્યા કરવાથી કલેશની શ્રેણિ ચાલે છે. બુકની અંદર શું છે ? તે લખવાની જરૂર નથી. કારણ કે તે તો તેના નામપરથી જ સૂચિત થાય છે. તદુપરાંત જે છે તે અમને તો અશ્રાવ્ય લાગે છે. એટલે આટલેથી જ આવા લખાણો બંધ થાય એમ ઇચ્છીએ છીએ.

૫ પરિશિષ્ટ પર્વ–હિંદી ભાષાંતર.

વિભાગ ૧ લો.

શ્રીમદ્વિજયાનંદ સૂરીશ્વરના પરિવારના મુનિ તિલકવિજયજીએ આ પ્રયાસ કર્યો છે અને તે શ્રી આત્મતિલક ગ્રંથ સોસાઇટી—જામનગરે શાસ્ત્રી લીપીમાં છપાવીને બહાર પાડેલ છે. હિંદી ભાષામાં આવી બુકોના ભાષાંતરો બહાર પડવાની બહુ જરૂર છે. અનુવાદકનો પ્રયાસ ફળદાયક છે. આ વિભાગની અંદર જંબુસ્વામી ચરિત્ર સંપૂર્ણ આપ્યા ઉપરાંત શ્રી સ્વયંભવસૂરિનું ચરિત્ર સમાવેલું છે, મૂળ ગ્રંથનો સુમારે અર્ધ ભાગ આવેલો છે. કિંમત રૂ. ૧) રાખેલ છે તે કાંઇક વધારે છે. બાકી પ્રેસકામ સુંદર છે.

રા. રા. મોહનલાલ સાંકળચંદનું ખેદકારક મૃત્યુ.

આ ગ્રહસ્થ અમદાવાદના રહીશ હતા. એમની નોકરી પોલીસ ખાતામાં ફોજદાર તરીકેની હોવા છતાં અને જીંદગીનો મોટો ભાગ એ ખાતામાં પસાર કરેલો છતાં એમનામાં દયાળુપણું, માયાળુ સ્વભાવ અને પ્રમાણિકપણું વખાણવાલાયક હતું. એમનો જન્મ સંવત ૧૯૨૧ માં થયો હતો. ઇંગ્રેજી ભાષાના અભ્યાસી છતાં અને ભવાભિનંદી જીવોના પરિચયમાં રહેતાં છતાં ધર્મ ચુસ્ત હતા, રાત્રિ ભોજનના ત્યાગી હતા. જ્ઞાનના અભ્યાસી હતા. ગુરૂ મહારાજના ભક્ત હતા. સાધર્મીના સેવક હતા. બોધદાયક ગુરૂ **પં. શ્રી ચતુરવિજયજી** તથા **મણિવિજયજી** મહારાજના ઉપકારનું અહર્નિશ સ્મરણ કરતા હતા. સ્વામીભાઇ પ્રત્યે પ્રીતિ ધરાવનારા હતા. એઓ માત્ર ૧૫ દિવસની સામાન્ય માંદગીમાં હૃદયના અટકી જવાથી પંચત્વ પામ્યા છે. પોતાની પાછળ પાંચ પુત્રો, એક પુત્રી અને એક સુજ્ઞ વિધવાને શોકગ્રસ્ત કરી ગયા છે. એમના સંબંધમાં એક હકીકત ખાસ નોંધી રાખવા લાયક એ છે કે એમના હૃદયમાં ધાર્મિક વાસના પ્રદિપ્ત કરવામાં અને સુરક્ષિત રાખવામાં એમના ધર્મપત્ની પૂરેપૂરા સહાયક હતા. એમની સંતતી પણ એમને સુપગલે ચાલે તેવી છે અને વ્યાપારમાં લક્ષવાળી છે. એક પુત્રે એલ. એમ. એન્ડ. એસ. ની ડીગ્રી મેળવી છે. બીજા હજુ વિદ્યાભ્યાસ કરે છે.

શ્રી આગમોદય સમિતિના એઓ એક આર્થિક સહાયક હોવા ઉપરાંત જોઇન્ટ સેક્રેટરી હતા. અમારી સભાના લાઇફ મેમ્બર હતા. એમનો અભાવ થવાથી એ બન્ને સંસ્થાને એવા સત્પુરૂષની ખામી પડી છે. પરંતુ ભાવી બળવાન્ છે અને કાળ વિષમ છે. અમે એમના આત્માને શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ અને એમના બહોળા કુટુંબને અંતઃકરણથી દીલાસો આપીએ છીએ.

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

મુનિરાજશ્રી કેવળવિજયજી દાદાનો સ્વર્ગવાસ.

આ મહાત્મા જેઠ વદિ ૭ જે સિદ્ધક્ષેત્રમાં સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા છે. એઓ પ્રકૃતિએ પરમ શાંત, સરલ અને તીર્થ પર અતુલ ભક્તિમાન હતા. ચારિત્ર ધર્મમાં અને યથાશક્તિ તપ કરવામાં નિરંતર રક્ત હતા. **શાંતમૂર્તિ શ્રીમાન્ વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજના** પ્રથમ શિષ્ય હતા. સંસારીપણે **ગુજરાતની ટીંટોઈના** નિવાસી હતા. નામ **કપુરચંદ** હતું. એઓ ચાર ભાઈઓ હતા. સંવત ૧૮૯૫ માં જન્મ હોવાથી ૭૮ વર્ષની વય થઈ હતી. જેનો મોટો ભાગ ચારિત્ર પર્યાયમાં જ વ્યતિત કર્યો હતો. સંવત ૧૯૨૬ ના માહ શુદિ ૫ મે **લીંબડીમાં મુનિરાજશ્રી દર્શનવિજયજી** પાસે દીક્ષા લીધી હતી. વડી દીક્ષા સમયે તેમના ગુરૂ સ્વર્ગવાસી થયેલા હોવાથી સંવત ૧૯૨૯ માં ગણિશ્રી **મુળચંદજી મહારાજે** શ્રીમાન્ વૃદ્ધિચંદજીના નામથી વાસક્ષેપ કર્યો હતો. એકંદર દીક્ષા પર્યાય ૪૭ વર્ષનો થયો હતો. બાળબ્રહ્મચારી હતા, એવા નિષ્કલંક મહાન્ દીક્ષાપર્યાયવાળા મુનિઓ આ કાળમાં કવચિત્ જ દ્રષ્ટિએ પડે છે. ૫૨ વર્ષથી એઓ નવપદજીના આરાધન માટે આંબેલની ઓળી કરતા હતા. તે અંત સમય પર્યંત અવિચ્છિન્ન કરી હતી. સિદ્ધાચળ પર પરમ પ્રીતિ હોવાથી ૪૭ ચોમાસા પૈકી ૨૦ ચોમાસા પાલીતાણે કર્યા હતા અને બાકીનાં ભાવનગર, ગોઘા, શીહોર, વળા, ઉમરાળા, બોટાદ, લીંબડી, કોઠ, મહુવા, ગોધાવી, અમદાવાદ, ખંભાત, વિગેરે પૃથક્ પૃથક્ સ્થળોએ કર્યા હતા.

એમણે માત્ર બેજ શિષ્ય કર્યા હતા. તેમાં **મુનિરાજશ્રી અમરવિજયજી** વિદ્યમાન છે. એમનો શાસ્ત્રબોધ અતિ વિશાળ નહોતો પરંતુ અનુભવ જ્ઞાન સારૂં હતું અને આત્મા સાથે પરિણમી ગયેલું હતું.

અંત સમયે બહુ અલ્પ સમય જ વ્યાધિગ્રસ્ત રહ્યા હતા. શ્રી પાલીતાણાના શ્રાવક ભાઈઓએ બહુ સારો ભક્તિભાવ બતાવ્યો હતો. તેમના શોકકારક સ્વર્ગવાસના ખબર ફેલાતાં અનેક સ્થળે શ્રાવકવર્ગ શોકગ્રસ્ત થયો હતો અને ભાવનગર વગેરે સ્થળે શ્રાવકોએ યથાશક્તિ ભક્તિ પ્રદર્શિત કરી હતી. પાલીતાણા ખાતે શ્રાવક વર્ગે પાંચ તીર્થોની રચનાપૂર્વક તેમના શ્રેયાર્થે અઠ્ઠાઇ મહોત્સવ કર્યો હતો, બહારગામના શ્રાવકોમાં વોરા અમરચંદ જસરાજ તથા પોપટલાલ ધારશીભાઈ વિગેરેએ પણ તે પ્રસંગના ખર્ચમાં સારો ભાગ લીધો હતો. આ મહા પુરૂષના સ્વર્ગવાસથી અમે પણ અત્યંત દીલગીર થયા છીએ. એમના આત્માને શાંતિ મળવાના સંબંધમાં તો લખવા જેવું છે જ નહીં કારણ કે એમનું શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર તેમજ તપ અને તીર્થભક્તિ એમનો નિશ્ચિત સ્વર્ગનિવાસ જ સૂચવે છે.

For Private And Personal Use Only